

Jelka Piškurič*

»Dinar na dinar – nov vrtec«.

Vloga mehanizma samoprispevka v procesu socialistične modernizacije

IZVLEČEK

Prispevek na primeru občine Ljubljana Vič - Rudnik prikaže razvoj mehanizma samoprispevka in njegovo vlogo v procesu socialistične modernizacije. Samoprispevek je bil časovno omejena dajatev, namenjena za reševanje skupnih krajevnih potreb, najpogosteje za izgradnjo infrastrukture. Zakonsko je bil s posebno uredbo prvič urejen v štiridesetih letih 20. stoletja, nato so ga urejali z davčnimi predpisi, leta 1973 pa sprejeli tudi zakon o samoprispevku. Postopoma se je razvijal od mehanizma nerazvitih podeželskih skupnosti do enega od pomembnih finančnih virov za gradnjo javne infrastrukture. To vlogo je izgubil sredi osemdesetih let zaradi rastoče gospodarske krize in nenehnih težav pri izvajanju projektov iz sredstev samoprispevka. Na podeželju, kjer je bila participacija prebivalcev v celem obdobju socializma nujna za razvoj infrastrukture, se je kljub temu pojavljal vse do konca socializma.

Ključne besede: samoprispevek, modernizacija, socializem, Ljubljana Vič - Rudnik, Slovenija, 1945–1991

* Dr., znanstvena sodelavka, Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, SI-1000 Ljubljana, jelka.piskuric@scnr.si; ORCID: 0000-0002-2202-7330

ABSTRACT

“DINAR BY DINAR – A NEW KINDERGARTEN”. THE ROLE OF THE SELF-IMPOSED CONTRIBUTION MECHANISM IN THE PROCESS OF SOCIALIST MODERNISATION

The article uses the example of the municipality of Ljubljana Vič - Rudnik to illustrate the development of the self-imposed contribution mechanism and its role in the process of socialist modernisation. Self-imposed contributions were time-limited levies addressing common local needs, most often infrastructure development. They were first regulated in the 1940s by a special decree and later governed by tax regulations, while in 1973, the Self-Imposed Contributions Act was adopted. Self-imposed contributions gradually evolved from a mechanism for underdeveloped rural communities to one of the crucial financial sources for the construction of public infrastructure. This mechanism lost its role in the mid-1980s due to the growing economic crisis and continuing difficulties with the implementation of projects funded this way. In rural areas, where participation of the population was essential for the development of infrastructure throughout the socialist period, it nevertheless persisted until the end of socialism.

Keywords: self-imposed contribution, modernisation, socialism, Ljubljana Vič - Rudnik, Slovenia, 1945–1991

Uvod

Samoprispevek, posebna dajatev, časovno omejena na največ pet let, s katero so prebivalci v času socializma sofinancirali izgradnjo javne infrastrukture, je v literaturi redkeje obravnavan. Zgodovinske študije se osredotočajo na obdobje od šestdesetih let naprej, zlasti pa na obdobje sedemdesetih let, ko vloga samoprispevka doseže vrhunec, in pogosto prezrejo obdobje po koncu druge svetovne vojne. Namen pričujočega prispevka je prikazati razvoj mehanizma skozi celo obdobje socializma – njegove začetke (v zakonodaji se namreč prvič pojavi že leta 1947), njegov razcvet in postopen zaton v poznem socializmu.

V nadaljevanju želim omeniti dva avtorja, ki sta se v delu svojega raziskovanja posvetila tudi samoprispevku, Ano Kladnik in Igorja Dudo. Kladnik meni, da se je samoprispevek uveljavil po letu 1965, »ko so plače začele hitreje rasti, kar je prebivalcem omogočilo, da namesto s fizičnim delom pomagajo s finančnimi sredstvi.«¹

1 Ana Kladnik, »Local Self-Governance, Voluntary Practices, and the *Sinnwelt* of Socialist Velenje,« v: Celia Donert, Ana Kladnik in Martin Sabrow (ur.), *Making Sense of Dictatorship, Domination and Everyday Life in East Central Europe after 1945* (Budapest, Vienna in New York: Central European University Press, 2022), 98.

Navaja dva zakona, ki sta regulirala samoprispevek, *Zakon o prispevkih in davkih občanov* iz leta 1969 in *Zakon o samoprispevku* iz leta 1973. Sredstva, zbrana s samoprispevki, ki so se stekala v poseben sklad, naj bi bila med posamezne krajevne skupnosti razdeljena glede na prednostne naloge. Kladnik zapiše, da naj bi bilo na ta način sofinanciranje organizirano na temelju solidarnosti.² Podobne podatke o zakonodaji in trditev, da so se samoprispevki v večji meri uveljavili po letu 1965, »ko je raven plač hitreje naraščala«, zasledimo tudi v *Enciklopediji Slovenije*.³ Duda po drugi strani samoprispevek analizira v kontekstu dela krajevnih skupnosti. Tudi on nekoliko poseže v šestdeseta leta, posveti pa se zlasti sedemdesetim in deloma osemdesetim letom. Lokalne oblasti so samoprispevek videle kot orodje za pospeševanje napredka in izraz solidarnosti med državljani, meni Duda. Pri njem je zanimiva zlasti primerjava med jugoslovanskimi republikami.⁴ Tako Kladnik kot Duda poudarjata velik materialni doprinos samoprispevka pri izgradnji javne infrastrukture in praviloma visoko udeležbo na referendumih.⁵

Na mehanizem samoprispevka sem postala pozorna kmalu po tem, ko sem začela proučevati vsakdanje življenje v Ljubljani in njeni okolici. Sprva sem se posvetila tistim v šestdesetih in sedemdesetih letih, saj so bolje dokumentirani,⁶ in kmalu začela odkrivati razsežnost mehanizma samoprispevka.⁷ Še natančneje sem lahko njegov razvoj spremljala ob raziskovanju mikroravni, natančneje moje rojstne vasi, ki leži deset kilometrov južno od Ljubljane. Pri tem sem namreč naletela na težavo, saj se je izkazalo, da gradivo na ravni najnižjih upravnih organov ni ohranjeno – niti za Krajevni ljudski odbor Ig in kasnejšo krajevno skupnost niti za družbenopolitične organizacije. Zato sem morala v roke vzeti gradivo na eni ravni višje, to je gradivo občine Ljubljana Rudnik in njene naslednice, občine Ljubljana Vič - Rudnik. Zapisniki občinskih sej, ki so se z leti daljšali, so sicer nudili malo informacij o Igu, a so mi omogočili vpogled v socialistični vsakdan te občine. Iz analize gradiva sem hitro ugotovila, da je pri modernizacijskih procesih obstajal velik razkorak med mestom Ljubljana in njenim podeželskim zaledjem. Razlike so bile vidne zlasti na področju reševanja stanovanjskega vprašanja in gradnje javne infrastrukture. Podeželski prebivalci so bili od vsega začetka bolj odvisni od lastne iniciative ter so za razvoj infrastrukture pogosteje poskrbeli z lastnim delom ali denarnimi prispevki, saj niso imeli drugih možnosti. Čeprav je v drugi polovici šestdesetih let življenjski standard začel naraščati tudi na podeželju in se v sedemdesetih letih že izenačeval s standardom mestnih prebivalcev, so se razlike v infrastrukturni urejenosti med mestom in podeželjem nadaljevale. Število prebivalstva

2 Ibidem, 98, 99.

3 Marija Cigale, »Samoprispevek«, v: *Enciklopedija Slovenije*, 10. zv., gl. ur. Dušan Voglar (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996), 378.

4 Igor Duda, *Socializem na kućnom pragu, mjesna zajednica i svakodnevnica društvenog samoupravljanja u Jugoslaviji* (Zagreb in Pula: Srednja Europa, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2023), 123–34.

5 Kladnik, »Local Self-Governance, Voluntary Practices, and the *Sinnwelt* of Socialist Velenje«, 99–104. Duda, *Socializem na kućnom pragu*, 123–34.

6 Jelka Piškurić, »Hiše, vrtci, šole, ceste: gradnja hiš v Občini Ljubljana Vič - Rudnik«, *Kronika* 65, št. 1 (2017): 99–107. Jelka Piškurić, »Od stare do nove šole na Igu«, *Kronika* 66, št. 2 (2017): 297–300.

7 Jelka Piškurić, »Bili nekoč so lepi časi: vsakdanjik v Ljubljani in okolici v času socializma (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino in Študijski center za narodno spravo, 2019), 71–94, 112, 126–35, 144, 145, 321–26, 352.

na podeželju je raslo, s tem pa tudi potrebe po razvoju infrastrukturne, medtem ko je proračunskih sredstev zaradi gospodarske stagnacije čedalje bolj primanjkovalo.

Brez samoprispevkov bi modernizacijski procesi potekali počasneje, zlasti na podeželju. A v nasprotju s predstavljeno literaturo ugotavljam, da se je na proučevanem področju samoprispevek sprva uveljavil kot mehanizem, ki je bil namenjen zlasti podeželskim skupnostim oziroma slabše razvitim delom občine. V šestdesetih letih je počasi preraščal te meje in se začel pojavljati tudi v mestnih krajevnih skupnostih, dokler ni v sedemdesetih letih postal eden od glavnih mehanizmov za sofinanciranje javne infrastrukture. V drugi polovici osemdesetih let je to vlogo izgubil, saj prebivalstvo ni bilo več pripravljeno v velikem obsegu sofinancirati skupnih infrastrukturnih projektov; še vedno pa se je ohranil v podeželskih skupnostih.

Ljubljana Vič - Rudnik

Občina Ljubljana Vič - Rudnik je bila ena od petih ljubljanskih občin, a zaradi obsežnega podeželskega zaledja bolj podeželska kot mestna. V upravnem smislu so Ljubljano začeli postopoma združevati s podeželskim zaledjem po uvedbi komunalnega sistema leta 1955, ko je prišlo do bistvenih sprememb v organizaciji občin. Občine oziroma komune so bile zamišljene kot temelj samoupravnega političnega sistema, po eni strani kot osnovne političnoupravne enote, po drugi kot zaokrožene geografske in gospodarske enote, ki naj bi bile sposobne samostojnega življenja. Taka vloga je zahtevala gospodarsko močnejše občine, čeprav marsikatera od novonastalih občin kljub obsežnosti ozemlja ni imela materialnih pogojev za izvajanje novih nalog.⁸ Komunalni sistem naj bi oblast čim bolj približal državljanom, a so se že ob njegovi uvedbi krepile težnje po vnovični centralizaciji.⁹ Pri oblikovanju komun je imela pomembno vlogo tudi želja oblasti po odpravi gospodarskih in socialnih razlik med mestom in podeželjem.¹⁰ Z novimi občinskimi mejami je bila zabrisana razlika med mestnimi in navadnimi občinami; vse naj bi bile sestavljene iz ekonomskega centra, ki je bil praviloma mesto, in okolice, ki bi gravitirala k takšnemu centru.¹¹

Sprva imamo na proučevanem območju dve občini, obe ustanovljeni leta 1955, občino Ljubljana Rudnik in občino Ljubljana Vič. Občina Ljubljana Rudnik je poleg manjšega mestnega dela že obsegala veliko podeželsko zaledje na jugovzhodnem

8 Janez Kopač, »Državna ureditev in upravno-teritorialni razvoj v Sloveniji (1945–1963)«, *Arhivi* 23, št. 2 (2000): 98–100. Božo Grafenauer, *Lokalna samouprava na Slovenskem: Teritorialno-organizacijske strukture* (Maribor: Pravna fakulteta Univerze v Mariboru, 2000), 300–02.

9 Kopač, »Državna ureditev in upravno-teritorialni razvoj v Sloveniji (1945–1963)«, 98–102. Grafenauer, *Lokalna samouprava na Slovenskem*, 300, 301. Mateja Režek, »Politični zastoj«, v: Jasna Fischer et al. (ur.), *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije, 1848–1992* (Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005), 960.

10 Ljubljana, *Podobe iz njene zgodovine* (Ljubljana: Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, 1962), 91, 92. »Kakšna je združena občina? Velika teritorialna in močna gospodarska enota,« *Naša komuna, Glasilo občinskega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva Vič - Rudnik*, 7. 3. 1961, 2. Prim. tudi: David Petelin, »Družbena podoba Ljubljane v letih 1945–1965,« *Kronika* 65, št. 2 (2017): 216, 217.

11 Grafenauer, *Lokalna samouprava na Slovenskem*, 302.

delu Ljubljanskega barja, na podeželje pa se je širila tudi v naslednjih letih. Zaradi slabše kakovosti zemlje je imelo podeželsko zaledje neugodne razmere za razvoj, a tudi mestni del, Rudnik, je bil slabše razvit. Občina se je zato soočala z razvojnimi izzivi na vseh področjih. Občina Ljubljana Vič je prav tako vključevala podeželsko zaledje, a v manjši meri. Šele leta 1960 se ji je priključila podeželska občina Dobrova. Mestni del je bil gospodarsko bolj razvit kot Rudnik. Kljub temu, da je občina spadala med srednje razvite občine v Sloveniji, je imela slabše razvito komunalno in stanovanjsko infrastrukturo. Proces združevanja občin se je nadaljeval do začetka šestdesetih let, ko je bila Ljubljana dokončno razdeljena na pet občin. Občini Rudnik in Vič sta se pri tem združili v eno veliko občino, ki se je na zahodu raztezala v Polhograjsko hribovje, na jugu pa preko Ljubljanskega barja v hribovito zaledje vse do Rakitne in Velikih Lašč.¹² Občini Ljubljana Rudnik in Dobrova sta bili pred združitvijo izrazito kmetijski, zato je bil tam narodni dohodek na prebivalca nižji kot v občini Ljubljana Vič, kjer sta bili industrija in obrt razvitejši. Nova občinska oblast je ugotavljala, da ima združena občina »občutno prešibko industrijo na izven mestnem področju. Prav zato bo dolžnost nove občine, da bo nekatere industrije s sedežem v Ljubljani, predvsem tiste obrate, ki se v Ljubljani ne morejo razširiti, usmerjala na podeželska območja, kjer so potrebne majhne investicije in kjer je dovolj delovne sile.«¹³

Razlike v razvoju niso bile opazne le med posameznimi deli občine Ljubljana Vič - Rudnik, ampak tudi med petimi ljubljanskimi občinami, ki so imele različne gospodarske in teritorialne osnove. Razen Občine Ljubljana Center so vse vključevale podeželsko zaledje, a v različnem obsegu. Šiška je imela najbolj razvito industrijo, v Centru se je nahajala večina upravnih organov, občina Ljubljana Vič - Rudnik pa je obsegala največji del podeželja. Kljub vzpostavitvi mestnega sveta z določenimi pravicami na področju razvoja celega mesta, je bil razvoj Ljubljane z novo upravno razdelitvijo decentraliziran.¹⁴ Med petimi ljubljanskimi občinami je bila občina Ljubljana Vič - Rudnik, ki je bila največja, gospodarsko najslabše razvita. Mestna četrt Vič je imela razvito industrijo in obrt, mestna četrt Rudnik je že delovala bolj kot predmestje, izven mestnega dela pa se je nahajalo kar 192 naselij, ki so bila večinoma zelo majhna.¹⁵ Podeželje, ki je predstavljalo največji del občine, je bilo kljub relativni bližini Ljubljane gospodarsko manj razvito, k temu so pripomogle tudi geografske okoliščine. Velik del površin sta namreč predstavljala Ljubljansko barje z dokaj revno prstjo ter njegovo hribovito in gozdnato zaledje, ki nista bila primerna za intenzivno kmetovanje.¹⁶ Naselja iz neposrednega zaledja Ljubljane so bila z mestom bolj povezana, modernizacija je tja prihajala nekoliko hitreje, mesto pa je prebivalcem nudilo različne možnosti za izobraževanje in zaposlovanje. Drugače je bilo v bolj oddaljenih krajih hribovitega

12 Več o tem gl. Jelka Piškurić, »‘Sistem socialistične demokracije in razvoja socialističnega gospodarstva stremi za tem, da se formirajo gospodarsko močne občine’ ali kako je nastala Občina Ljubljana Vič - Rudnik,« *Dileme, razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 4, št. 1-2 (2020): 157–65.

13 »Kakšna je združena občina?«, 2.

14 Piškurić, »Bili nekoč so lepi časi,« 17, 18, 48–154.

15 »Kakšna je združena občina?«, 2.

16 Piškurić, »‘Sistem socialistične demokracije in razvoja socialističnega gospodarstva’,« 169–71.

zaledja, ki so jih modernizacijski tokovi sprva zaobšli. Slabe možnosti za življenje, razvoj kmetijstva in zaposlovanje v drugih panogah so povzročali izseljevanje mladih.¹⁷

Namere oblasti, da bo združevanje mestnih in podeželskih predelov pripomoglo h gospodarski rasti vseh, so se izkazale za napačne. Nesorazmerje v razvoju obojih, ki je bilo prisotno od vsega začetka, se je ohranjalo vse do konca socializma. Vidimo ga deloma po razlikah v dostopu mestnih in podeželskih gospodinjstev do materialnih dobrin in družbenih stanovanj, zlasti pa po počasnejšem razvoju javne infrastrukture na podeželju. Od šestdesetih let dalje, predvsem pa v sedemdesetih in osemdesetih, je začelo podeželsko zaledje izgubljati svoj nekdanji značaj; tja se je čedalje bolj širil urban načina življenja, naselja ob Ljubljani so že preraščala v urbanizirana primestna naselja. Hkrati so rasle tudi potrebe prebivalstva, od stanovanj in objektov družbene infrastrukture do kanalizacije, vodovoda in cest; nanje so vplivali demografska rast, deagrarizacija in suburbanizacija, rast življenjskega standarda, razvoj potrošniške družbe in povečana mobilnost.¹⁸

Občina Ljubljana Vič - Rudnik ni imela dovolj lastnih proračunskih sredstev, da bi se prilagajala na spremembe v načinu življenja, kar je bilo še posebno občutno med gospodarsko stagnacijo. Ob ustanovitvi je spadala med srednje razvite občine v Sloveniji. Med vsemi ljubljanskimi občinami je imela najmanjši narodni dohodek na prebivalca; leta 1961 je predstavljal 14,2 odstotka narodnega dohodka vseh ljubljanskih občin, leta 1967 je padel na deset odstotkov.¹⁹ V sedemdesetih in osemdesetih letih je občina občutneje nazadovala. Leta 1970 je bila po narodnem dohodku na prebivalca med šestdesetimi slovenskimi občinami na 21. mestu, leta 1975 je padla na 25. mesto in leta 1978 na 48. mesto.²⁰ Leta 1988 je bila po višini družbenega proizvoda že čisto pri repu.²¹ Proračunskih sredstev je pogosto zmanjkalo ravno za manj razvite, podeželske krajevne skupnosti, kar je povzročalo čedalje večje nezadovoljstvo tamkajšnjih predstavnikov. Izražali so ga tudi ob sprejemanju proračunov na sejah občinskih zborov; včasih so se predstavniki krajevnih skupnosti prerekali, kdo je bolj potreben denarja, drugič pa se pritoževali zaradi nedodeljenih sredstev.²² Želeli so, »da bi bila v osnutku smernic razvoja Ljubljane in ljubljanskih občin prisotna tudi območja oz. krajevne skupnosti izvenmestnega območja [...] da bi se večala njihova materialna

17 Piškurić, »Bili nekoč so lepi časi«, 91–93.

18 Ibid., 48–154, 238–50, 284–329.

19 Petelin, »Družbena podoba Ljubljane v letih 1945–1965«, 210.

20 Dogovor o temeljih družbenega plana Občine Ljubljana Vič - Rudnik za obdobje 1981–1985, Družbeni plan Občine Ljubljana Vič - Rudnik za obdobje 1981–1985 (Ljubljana: Skupščina Občine Ljubljana Vič - Rudnik, 1981), 38.

21 Tatjana Škrbec, Družbeni proizvod in narodni dohodek v SR Sloveniji 1988 (Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko, 1990), 9.

22 Gl. npr. SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 11, a. e. 21, Zapisnik 47. seje občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti, 10. 3. 1966, razprava k točki Obravnava in sprejem resolucije o usmeritvi razvoja občine v letu 1966 in proračuna občine za leto 1966, 40–47; t. e. 21, a. e. 46, Zapisnik 36. seje občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 30. 3. 1972, razprava k Obravnavi in sprejemu predloga odloka o proračunu občine Ljubljana Vič - Rudnik za leto 1972, 27, 28; t. e. 35, a. e. 75, Zapisnik 20. seje zbora krajevnih skupnosti skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 23. 1. 1980, Obravnava in sprejem osnutka programa dela skupščine občine in njenih zborov za leto 1980, 15–17; t. e. 47, a. e. 99, Zapisnik 18. skupnega zasedanja družbenopolitičnega zbora, zbora krajevnih skupnosti in zbora združenega dela skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 25. 12. 1985, Predlog družbenega plana občine Ljubljana Vič - Rudnik za obdobje 1986–1990, 13.

osnova in razvoj, prostorsko načrtovanje, otroško varstvo in vse ostalo,« kajti menili so, da je podeželski del pogosto zapostavljen.²³

Manjkajoča sredstva za različne projekte modernizacije so občina in lokalne skupnosti skušale med drugim zagotoviti s samopriskpevkom. Pri tem je treba povedati, da so ljudje prispevali k razvoju svojih lokalnih skupnosti tudi na druge načine: s prostovoljnim delom, donacijami materiala (predvsem gradbenega), prostovoljnim zbiranjem denarja. Denar in material so pogosto prispevala še lokalna podjetja, medtem ko so lokalne skupnosti prispevale del proračunskih sredstev, ki so bila sicer namenjena njihovemu rednemu poslovanju.²⁴ Želja po modernizaciji in boljšem življenju je bila skupna tako prebivalcem kot občinskim in krajevnim funkcionarjem; tudi v tem je treba videti enega od pogojev za uveljavljanje samopriskpevka.

Kaj je samopriskpevek in kdaj se pojavi?

Samopriskpevek je bil časovno omejena in namenska dajatev za reševanje skupnih krajevnih potreb, najpogosteje za izgradnjo infrastrukture. Plačeval se je po odločitvi državljanov na zboru volivcev oziroma kasneje na referendumu. Samopriskpevek so urejali različni predpisi, od posebne uredbe in davčnih predpisov do zakona v sedemdesetih letih.

Prva *Uredba o krajevnem samopriskpevku* je bila objavljena leta 1947, hkrati z zakonodajo o davku na dohodek. Uredba je krajevni samopriskpevek opredelila kot davek ali obveznost dela ali oddajo materiala »za pospeševanje in dviganje materialnega in kulturnega življenja državljanov«.²⁵ To je v praksi pomenilo obnovo in gradnjo infrastrukture, na primer šol, bolnišnic, cest, mostov in kulturnih ustanov. Krajevni samopriskpevek so lahko uvedli v krajih, vaseh, trgih in manjših mestih. Če je bilo na območju enega krajevnega ljudskega odbora več vasi, se je krajevni samopriskpevek lahko uvedel tudi za skupino vasi. Predlog za uvedbo krajevnega samopriskpevka so podali krajevni ljudski odbor ali državljani sami. O njem so glasovali na zboru volivcev, na podlagi česar je krajevni ljudski odbor izdal odlok o določitvi krajevnega samopriskpevka. Zavezanci za plačilo dajatve so bili vsi državljani, posestniki in zasebna podjetja, ki so v kraju imeli stalno bivališče ali vir dohodka. Osnova za izračun samopriskpevka je bil celotni dohodek, premoženje oziroma gospodarska moč zavezancev. Zbrana sredstva se niso stekala v redni krajevni proračun, temveč v posebni.²⁶

Prvi samopriskpevki so pomagali pri obnovi infrastrukture v zelo majhnem obsegu. Največji izzivi podeželskih naselij so bili oskrba s pitno vodo, obnova šolskih stavb, rekonstrukcija lokalnih cest in mostov ter električnih vodov in transformatorskih

23 SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 35, a. e. 75, Zapisnik 20. seje zbora krajevnih skupnosti skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 23. 1. 1980, Obravnava in sprejem osnutka smernic Ljubljane in ljubljanskih občin do leta 2000, 3.

24 Gl. npr. SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 20, a. e. 44, Zapisnik 28. seje občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti, 24. 6. 1971, Analiza /problematika/ krajevnih skupnosti občine Ljubljana Vič - Rudnik, 83, 84.

25 »Uredba o krajevnem samopriskpevku,« *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, št. 21/1947, 24. 5. 1947, 138.

26 Ibid., 138, 139.

postaj. Pri obnovi omenjene infrastrukture so podeželski prebivalci aktivno sodelovali. Pomagali so s prostovoljnim delom, na primer pri izkopu jarkov ali izvajanju prevozov, prispevali so material, največkrat les, ali denar. Denar so prispevala tudi lokalna državna podjetja.²⁷ Leta 1953 na primer zasledimo zapis, da so bila popravila občinskih cest na Igu opravljena izključno s prostovoljnim delom,²⁸ medtem ko so v letih 1956 in 1957 pri obnovi in vzdrževanju lokalnih cest prebivalci občine Rudnik prispevali več kot polovico vseh stroškov s prevozi materiala.²⁹

Prvo omembo samoprispevka sem zasledila leta 1948. Sprejet je bil na zboru volivcev za naselje Ig, na katerem je bila udeležba volivcev 70-odstotna. Z njim so nameravali obnoviti enega od mostov čez reko Ižico, toda podatkov o izvedbi samoprispevka je malo. Piše le: »Glede popravila mostu čez Iščo se bo pobiral samoprispevek glede stroškov dovoza, ter to pri tistih posestnikih, ki imajo parcele od mosta naprej.«³⁰ Dve leti kasneje so s samoprispevkom nameravali razširiti še pokopališče.³¹ Ta samoprispevka sta bila daleč od mehanizma, ki se je razvil kasneje in bo pojasnjen v nadaljevanju. Način zbiranja denarja ni bil zabeležen. Šele leta 1953 je bil prvič zapisan način zbiranja denarja, in sicer na gospodinjstvo (po 1000 dinarjev) in na hektar (po 500 dinarjev), ko je bil krajevni samoprispevek za popravila vodovoda uveden za skupino vasi Ig, Staje, Kot, Iška vas in Iška.³²

Po koncu druge svetovne vojne je bilo ljubljansko podeželsko zaledje slabo razvito. Tako kot med obema vojnama je bilo pretežno kmetijsko s slabo razvito infrastrukturo, ki je bila v času vojne še dodatno poškodovana, sredstva za povojno obnovo pa so bila skromna.³³ Ižanci so si na primer ves povojni čas prizadevali, da bi lahko zgradili nov vodovod. Stari, ki je bil za Ig in okoliške vasi zgrajen tik pred prvo svetovno vojno, je bil po koncu druge svetovne vojne zaradi dotrajanosti uporaben le v omejenem obsegu. Na Igu so morali vzpostaviti lastno zajetje, medtem ko se je del vasi lahko oskrboval iz vodovoda, ki je bil leta 1948 zgrajen za kazenski zavod na Igu.³⁴ V drugih bolj oddaljenih vaseh pa so ljudje še ob koncu petdesetih let uporabljali kapnice, vodnjake, studence in potoke.³⁵

27 SI ZAL LJU/0031/5, t. e. 228, a. e. 030-1-55, Letna poročila občinskih ljudskih odborov, 1954–1955. SI ZAL LJU/0031/9, t. e. 104, a. e. 210, Zapisnik 8. redne seje ObLO Ig, 26. 7. 1953, 2.

28 SI ZAL LJU/0031/9, t. e. 104, a. e. 210, Zapisnik 8. redne seje ObLO Ig, 26. 7. 1953, 2.

29 SI ZAL LJU/0078, t. e. 1, Zapisnik 4. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev ObLO Ljubljana Rudnik, 1. 2. 1958, Letno poročilo o delu in vzdrževanju ceste IV. reda na področju Občinskega ljudskega odbora Ljubljana Rudnik v letu 1957, 1, 2.

30 SI ZAL LJU/0031/9, t. e. 14, a. e. 17, Poročilo sklepov zbora volivcev z dne 27. 1. 1948.

31 SI ZAL LJU/0031/9, t. e. 14, a. e. 17, Zapisnik seje KLO Ig z dne 29. aprila 1950.

32 SI ZAL LJU/0031/9, t. e. 104, a. e. 210, Zapisnik 7. redne seje ObLO Ig, 21. 6. 1953, 1; t. e. 28, a. e. 39, Zapisnik zbora volivcev za območje vasi Ig, 21. 5. 1953.

33 Ferdo Gestrin, *Svet pod Krimom, Druga, prenovljena izdaja* (Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016), 66–72, 295–97. Branko Mlinar, *Slovenija 1945–1957* (Ljubljana: Zavod SR Slovenije za statistiko, 1975), 21–24.

34 SI ZAL LJU/0078, t. e. 1, Zapisnik 13. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev ObLO Ljubljana Rudnik, 6. 1. 1959, Poročilo Sveta za zdravstvo in sanitarne inšpekcije, 20; SI_ZAL_LJU/0031/9, t. e. 28, a. e. 40, Splošna analiza krajevnih gospodarskih podjetij Ig, 3, 4. SI AS 1267, t. e. MNZ/13, a. e. 619, Letno poročilo za leto 1948, 51.

35 SI ZAL LJU/0078, Občinski ljudski odbor Ljubljana Rudnik, t. e. 1, Zapisnik 13. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev ObLO Ljubljana Rudnik z dne 6. 1. 1959, Poročilo Sveta za zdravstvo in sanitarne inšpekcije, 22.

Čeprav je bila izgradnja novega vodovoda ena od pomembnejših razvojnih prioritet ižanskega področja, so bila dela zaradi pomanjkanja sredstev pogosto preložena.³⁶ Ker je občinskih proračunskih sredstev vedno znova zmanjkalo, so začeli uporabljati mehanizem samoprispevka. Z zbranimi sredstvi so lahko opravili le manjša dela. Leta 1954, ko je popravilo vodovoda sofinancirala tudi občina, jim je uspelo namestiti le en kilometer cevi in usposobiti pomožni rezervoar.³⁷ Dela so do konca desetletja zastala, saj je občina Ljubljana Rudnik vsa razpoložljiva sredstva namenila za izgradnjo vodovoda Rudnik–Škofljica, ki se je začela leta 1957.³⁸ Dela na ižanskem vodovodu so postopoma obnovili šele leta 1960, a tudi takrat so bili načrti skromni, obsegali so nakup ene črpalke, popravilo rezervoarja in napeljavo nove cevi od črpalke do rezervoarja. Del sredstev je prispevala občina Ljubljana Rudnik, predvidevali pa so tudi pomoč občanov.³⁹ Izgradnja novega vodovoda za ižansko področje je tako ostajala ena od najpomembnejših nalog v občinskih smernicah tudi med letoma 1961 in 1965. Temu so sledili novi sklepi o uvedbi samoprispevka.⁴⁰

Občina Ljubljana Rudnik je v petdesetih letih vedno znova računala na iniciativo lokalnega prebivalstva, zlasti podeželskega, ki je v obnovo infrastrukture, to je popravilo vodovodov, cest, elektrifikacijo vasi ali popravilo strug, vložilo veliko lastnega dela ali prispevkov v obliki materiala in denarja. Njihova pomoč v prostovoljnem delu je obsegala zlasti neplačane prevoze materiala in zemeljska dela.⁴¹ Ker je razvoj infrastrukture na podeželju potekal zelo počasi, so izzivi v začetku šestdesetih let ostajali podobni kot na začetku prejšnjega desetletja. »Naše krajevne potrebe so velike: vodovod, šola, obrt, električna napeljava, stanovanjska stiska, gostinstvo, trgovina itd.,« je pisalo v poročilu partijskega sekretarja terena Ig, ki je ocenil, da krajevne organizacije in podjetja brez finančne in materialne pomoči občine stanja ne bodo zmogle izboljšati.⁴²

36 SI ZAL LJU/0031/9, t. e. 104, a. e. 210, Zapisnik 5. redne seje ObLO Ig, 12. 4. 1953, 2; Zapisnik 8. redne seje ObLO Ig, 26. 7. 1953, 2.

37 SI ZAL LJU/0031/9, t. e. 104, a. e. 210, Zapisnik 2. redne seje ObLO Ig, 6. 3. 1954, 2. SI ZAL LJU/0031/5, t. e. 228, a. e. 030-1-55, Poročilo o delu občinskega ljudskega odbora Ig za l. 1954, 12, 13.

38 SI ZAL LJU/0078, t. e. 3, a. e. 14, Zapisnik 2. redne seje Sveta za komunalne, gradbene in stanovanjske zadeve, 15. 11. 1957, 2; t. e. 1, Zapisnik 4. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev ObLO Ljubljana Rudnik, 1. 2. 1958, Komunalna dejavnost v letu 1957, 2, 3.

39 SI ZAL LJU/0078, t. e. 4, Zapisnik zbora volivcev 4 volilnih enot, 27. 11. 1960, 1; t. e. 2, Zapisnik 2. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev ObLO Ljubljana Rudnik, 24. 12. 1960, Poročilo zadnjih zborov volivcev, 2.

40 SI ZAL LJU/0078, t. e. 3, a. e. 14, Osnovne smernice perspektivnega plana za dobo 1961–1965, 2.

41 SI ZAL LJU/0031, t. e. 228, a. e. 030-1-55, Letna poročila občinskih ljudskih odborov, 1954–1955. SI ZAL LJU/0078, t. e. 1, Zapisnik 4. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev OBLO Ljubljana Vič - Rudnik z dne 1. 2. 1958, Letno poročilo o delu vzdrževanja ceste IV. reda na področju občinskega ljudskega odbora Ljubljana Rudnik v letu 1957, 1; Zapisnik 12. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev OBLO Ljubljana Rudnik, 13. 12. 1958, Poročilo Sveta za gradbene in komunalne zadeve za leto 1958, 3, 4, 13.

42 SI ZAL LJU/0694, t. e. 2, a. e. 12, Poročilo sekretarja osnovne organizacije ZKS terena Ig, 27. 10. 1960, 8.

Pomen krajevnih samoprispevkov raste

Do pomembnih sprememb v izvajanju mehanizma samoprispevka je prišlo v šestdesetih letih, ko je bila načrtovana pot za kasnejše, velike samoprispevke, ki jih je združenimi močmi organiziralo vseh pet ljubljanskih občin. Kot smo videli, je bilo do konca petdesetih let običajno, da so občani prav tako pogosto kot v denarju prispevali v obliki fizičnega dela ali materiala. V šestdesetih letih je vloga fizičnega dela počasi izgubljala svojo vlogo. S samoprispevkom so namreč pričeli graditi večje objekte, kot so šolske stavbe, počasi pa se je spreminjal tudi način gradnje; zaradi potrebe po hitri in ekonomični gradnji se je na primer začela uveljavljati montažna gradnja. Še vedno pa je vloga fizičnega dela ostajala aktualna pri manjših delih, kot sta popravilo cest ali kopanje jarkov za infrastrukturo, zlasti na podeželju.

V občini Ljubljana Rudnik je bilo ob koncu leta 1960 uvedenih več posebnih krajevnih samoprispevkov za novogradnje ali obnove osnovnih šol. Zbori volivcev so v drugi polovici novembra potekali v volilnih enotah Krim in Rudnik, na področju krajevnih odborov Škofljica, Lavrica in Pijava Gorica, Velike Lašče ter Ig, Tomišelj in Golo.⁴³ To je bil čas šolske reforme; junija 1958 je bil namreč sprejet splošni zakon o šolstvu, ki je med drugim uvedel enoten sistem osemletne osnovne šole. Ta je bila v Sloveniji z zakonom o osnovni šoli dokončno uveljavljena oktobra 1959, organiziranost osnovnih šol pa se je morala zakonskim določbam prilagoditi do konca šolskega leta 1960/61.⁴⁴ Reorganizacija šol in želja po kakovostnem pouku sta zahtevali pre-novo obstoječih, pogosto neustreznih šolskih prostorov in opreme. Občina Ljubljana Rudnik je v financiranju projektov znova vključila državljane.

Podrobneje si bomo ogledali posebni krajevni samoprispevek, ki je bil uveden na področju krajevnih odborov Ig, Tomišelj in Golo. Samoprispevek je bil tokrat že oblikovan kot časovno omejena dajatev, ki je za prebivalce krajevnega odbora Ig znašala tri odstotke od osebnih dohodkov oziroma dohodkov iz opravljanja dejavnosti, saj je bila na Igu predvidena gradnja nove šole. Za prebivalce krajevnih odborov Tomišelj in Golo, ki sta spadala v šolski okoliš osnovne šole na Igu, je bila dajatev nekoliko manjša. Znašala je dva odstotka od osebnih dohodkov oziroma dohodkov iz opravljanja dejavnosti za prebivalce krajevnega odbora Tomišelj ter en odstotek za prebivalce krajevnega odbora Golo. Samoprispevek so morali v denarju plačevati vsi zaposleni prebivalci s stalnim prebivališčem v omenjenih krajevnih odborih, le kmetje so ga lahko še naprej plačali z lesom, fizičnim delom ali storitvijo prevoza.⁴⁵ Način plačevanja samoprispevka je določala zakonodaja. Pri tem je zanimivo, da *Uredba o krajevnem samoprispevku* iz leta 1947 ni podrobneje določala, kdaj se ta pobira v denarju, kdaj

43 SI ZAL LJU/0078, t. e. 2, Zapisnik 27. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev OBLO Ljubljana Rudnik z dne 24. decembra 1960, Obrazložitev k odlokom o uvedbi posebnega krajevnega samoprispevka.

44 Aleš Gabrič, *Šolska reforma 1953–1963* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006), 90–113.

45 SI ZAL LJU/0078, t. e. 2, Zapisnik 27. ločene seje občinskega zbora in zbora proizvajalcev ObLO Ljubljana Rudnik, 24. 12. 1960, Obrazložitev k odlokom o uvedbi posebnega krajevnega samoprispevka; Odlok o uvedbi posebnega krajevnega samoprispevka za območje krajevnih odborov Ig, Golo in Tomišelj.

pa v delu ali materialu.⁴⁶ Šele v *Zakonu o prispevkih in davkih občanov* iz leta 1964 je zapisano, da je način pobiranja samoprispevka v denarju, delovni sili, materialu ali prevozih odvisen »od namena, za katerega se vpelje, od možnosti občanov in od drugih pogojev«.⁴⁷ Nedenarne oblike samoprispevka so se lahko plačale tudi v denarju.⁴⁸

Združena občina Ljubljana Vič - Rudnik je vrednost mehanizma samoprispevka videla tudi na drugih področjih. Takoj po ustanovitvi občine leta 1961 je njen svet za komunalne zadeve menil, da so za vzdrževanje krajevnih cest, vodovodov, pokopališč in za manjša komunalna opravila dolžni skrbeti krajevni odbori sami, za kar naj bi sicer dobili tudi občinska sredstva. A pri tem so dodali, da morajo krajevni odbori predložiti načrte s prikazano lastno udeležbo v materialu ali delovni sili.⁴⁹ »S temi sredstvi in z delnim samoprispevkom državljanov bo mogoče določena manjša komunalna dela opraviti zelo hitro,« so menili.⁵⁰ Tudi večja dela na vodovodih in občinskih cestah, ki so bila predvidena za leto 1961, naj bi bila v glavnem financirana iz sredstev krajevnega samoprispevka in s prostovoljnim delom ter s pomočjo občine, ki pa naj bi obsegala le »strokovno pomoč in delno pomoč v finančnih sredstvih«.⁵¹

Občina Ljubljana Vič - Rudnik je kmalu prepoznala velik finančni prispevek podeželskega prebivalstva.⁵² Čeprav so tudi v mestnem delu občine koristili samoprispevek za gradnjo šol, so bile podeželske skupnosti, ki so dobivale manj proračunskega denarja, dosti uspešnejše pri mobilizaciji prebivalstva, saj je bila tam infrastruktura slabše razvita.⁵³ Kot je za glasilo *Naša komuna* leta 1962 razložil predsednik občinskega sveta za družbeni načrt in finance, so bili v podeželskih predelih uspešni zlasti pri gradnji vodovodnih omrežij; tam »je prišlo do zelo uspešnega sodelovanju prizadetega prebivalstva, ki je prispevalo pretežni del stroškov za gradnjo teh objektov«.⁵⁴ Dodal je, da želi občina v prihodnje tak način sofinanciranja infrastrukturnih projektov v večji meri uporabljati tudi v mestnem predelu, »ker ne moremo računati, da bi sredstva občine naraščala tako hitro, da bi mogli v kratkem času rešiti vrsto zelo perečih problemov«.⁵⁵ Pri tem se je zanašal zlasti na mobilizacijo prebivalstva s strani Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL),⁵⁶ kamor so spadala tudi občinska glasila. Občina je reševanje komunalnih nalog že prelagala na krajevne odbore, želela pa jim je prepustiti še druge, saj naj bi po njenem mnenju to »na eni strani omogočilo

46 »Uredba o krajevnem samoprispevku,« 138, 139.

47 »Zakon o prispevkih in davkih občanov,« *Uradni list Socialistične republike Slovenije*, št. 37/1964, 17. 12. 1964, 209.

48 Ibid., 210.

49 »Odgovori volivcem,« *Naša komuna, Glasilo občinskega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva Vič - Rudnik*, 1. 6. 1961, 8.

50 Ibid.

51 Ibid.

52 »Osnovna naloga – iskanje virov za kritje potreb,« *Naša komuna, Glasilo občinskega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva Vič - Rudnik*, 1. 3. 1962, 4.

53 Tako ni bilo samo na obravnavanem območju. Časopisni članki so vedno znova ugotavljali, da so ljudje na manj razvitih območjih Slovenije bolj pripravljeni sodelovati pri reševanju komunalnih in infrastrukturnih vprašanj. Gl. npr. Aleksander Javornik, »V povprečju so tudi sence,« *Delo, Sobotna priloga*, 1. 2. 1969, 13.

54 »Osnovna naloga – iskanje virov za kritje potreb,« *Naša komuna, Glasilo občinskega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva Vič - Rudnik*, 1. 3. 1962, 4.

55 Ibid.

56 Ibid.

uspešnejše reševanje nekaterih problemov, na drugi strani pa tudi večje vključevanje in večjo zainteresiranost občanov pri urejanju njihovih najbolj nujnih in perečih problemov«. ⁵⁷

Podobne razmere opazimo v drugih ljubljanskih občinah, zlasti v tistih, ki so imele več podeželskega zaledja. Tudi tam so se prebivalci podeželskih krajevnih skupnosti pri zbiranju samoprispevkov angažirali bolj kot prebivalci mestnih. Razmere se do konca šestdesetih let niso bistveno spremenile. »V letu 1968 je skupno 17 krajevnih skupnosti zbralo 76 milijonov dinarjev samoprispevka. Od tega zneska odpade skoraj 51 milijonov na denarna sredstva, 6,6 milijona zbranih sredstev v materialu in 18,6 milijona v delovnih urah,« so zapisali v glasilu občine Ljubljana Moste - Polje in dodali, da so na ta način prispevale le podeželske krajevne skupnosti, medtem ko mestne niso zbrale ničesar. ⁵⁸ Podeželske skupnosti so se na občinskih sejah nenehno borile za večja sredstva, kar so upravičevale z večjimi potrebami. ⁵⁹ »Dinar, ki ga da občinska skupščina neposredno krajevni skupnosti, se bogato obrestuje. Krajevne skupnosti zelo dobro gospodarijo z dobljenimi sredstvi in vključujejo v delo še občane s samoprispevkom. Pri nas smo na tak način zgradili že šolo, uredili elektrifikacijo itd.,« je ob koncu šestdesetih let povedal eden od odbornikov s podeželja. ⁶⁰ Da morajo podeželske krajevne skupnosti »vzdrževati ceste, mostove in razsvetlavo, v mestnih pa gre predvsem za administracijo«, je menil tudi predsednik sveta za družbeni plan in finance občine Ljubljana Vič - Rudnik. ⁶¹ Hkrati je poudaril, da je bilo na podeželju »več pripravljenosti za to, da ljudje s svojim delom in sredstvi prispevajo in obogatijo« občinski proračun. ⁶²

Želja lokalnih oblasti, da samoprispevek v večji meri uveljavi kot način sofinanciranja gradnje javne infrastrukture, je bila posledica hitrega naraščanja potreb ob spremenjenem načinu življenja in pomanjkanju sredstev, ki jih občine same niso bile sposobne zagotoviti. V glasilih ljubljanskih občin se članki na to temo začnejo pojavljati v začetku šestdesetih let ⁶³ in postanejo intenzivnejši ob koncu desetletja. ⁶⁴

Težnje po širšem uveljavljanju samoprispevka se kažejo tudi v razvoju zakonodaje. Leta 1964 je bil krajevni samoprispevek ponovno urejen z davčnimi predpisi, to je z *Zakonom o prispevkih in davkih občanov*. ⁶⁵ Zakon ga je opredelil kot obliko lastnega obdavčenja občanov. Določal je, da se lahko krajevni samoprispevek uvede za gradnjo komunalnih, kulturnih, zdravstvenih, socialnih in drugih objektov ali za druge

57 Ibid.

58 »Samoprispevek – ključ za restavracijo,« *Naša skupnost, Glasilo SZDL Ljubljana Moste - Polje*, december 1968, 3.

59 SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 16, a. e. 37, Zapisnik 9. seje občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 4. 12. 1969, Razprava k točki 1, 25.

60 Ibid.

61 SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 17, a. e. 39, Zapisnik 13. seje občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 26. 3. 1970, Obravnava in sprejem predloga odloka o proračunu občine Ljubljana Vič - Rudnik za leto 1970, 8.

62 Ibid.

63 Gl. npr. »Osnovna naloga – iskanje virov za kritje potreb,« 4.

64 Gl. npr. Bruno Lagler, »Otroško varstvo v Šiški je pereče vprašanje, ki ga moramo čimprej rešiti,« *Javna tribuna, Glasilo SZDL občine Ljubljana Šiška*, 20. 10. 1967, 1, 8. »Samoprispevek – ključ za restavracijo,« *Naša skupnost, Glasilo SZDL Ljubljana Moste - Polje*, december 1968, 3.

65 »Zakon o prispevkih in davkih občanov,« *Uradni list Socialistične republike Slovenije*, št. 37/1964, 17. 12. 1964, 200, 209, 210.

namene, ki imajo neposreden pomen za občane. Krajevni samoprispevek je bil uveden s sklepom krajevne skupnosti ali občinske skupščine, in sicer na podlagi sklepov zborov volivcev ali referendumov. Še vedno se je lahko plačeval tako v denarju kot v delovni sili, v materialu, prevozu in drugih storitvah. Zavezanci za plačilo samoprispevka so bili občani s stalnim prebivališčem na območju, na katerem je bil ta uveden. Zakon je prav tako določal, kdo je oproščen plačila samoprispevka.⁶⁶ Prečiščeno besedilo zakona je bilo ponovno objavljeno konec leta 1969. Razlika je bila v dveh točkah. Pred tem so bili krajevni samoprispevki namenjeni za sofinanciranje gradnje infrastrukture v vaseh, trgih, manjših krajih in mestih, nato pa je občinska skupščina lahko vpeljala krajevni samoprispevek za posamezne namene tudi za območje več krajevnih skupnosti ali cele občine. Druga razlika je bila, da se je samoprispevek, določen v denarju, ki se je odmerjal od dohodka iz delovnega razmerja ali od pokojnine, na zahtevo organa, ki ga je uvedel, odtegoval ob izplačilu dohodka.⁶⁷

Pomembna je zlasti prva novost. V tem času se namreč začne omenjati možnost za uvedbo samoprispevka za izgradnjo šol in vrtcev za območje vseh petih ljubljanskih občin.⁶⁸ Ob koncu desetletja so občinske oblasti začele pospešeno promovirati mehanizem samoprispevka, pri čemer so aktivno sodelovala tudi občinska glasila.⁶⁹ K temu so jih navedle vse večje potrebe prebivalstva, zlasti na področju otroškega varstva, ki so bile posledica sprememb v načinu življenja. Prispevki v občinskih glasilih so tako poročali o prezasedenosti vrtcev in odklanjanju otrok, kar je bila posledica naraščanja števila prebivalcev in mladih družin v novih stanovanjskih soseskah ter zaposlenosti obeh staršev.⁷⁰ Po drugi strani so poudarjali pomanjkanje občinskih proračunskih sredstev za izgradnjo javne infrastrukture, zlasti na področju osnovnega šolstva in varstva, ter kot eno od možnosti vedno znova omenjali uvedbo samoprispevka.⁷¹ Toda tudi druga infrastruktura ni dohajala rastočega števila prebivalcev. V občinah, ki so imele večje podeželsko zaledje, so pri tem še vedno ugotavljali, da so občani na mestnih področjih nezainteresirani za samoprispevek; občina Ljubljana Moste - Polje je zato razmišljala o razširitvi mehanizma na celotno območje občine.⁷² Tudi v občini Ljubljana Vič - Rudnik so se na prelomu desetletja začela zmanjševati sredstva za investicijske projekte, zato je želela še v večji meri prenesti »težo delovanja občine na vseh področjih družbenih služb in komunalnega urejanja na krajevne skupnosti«.⁷³

66 Ibid.

67 »Zakon o prispevkih in davkih občanov (prečiščeno besedilo),« *Uradni list Socialistične republike Slovenije*, št. 7/1969, 4. 3. 1969, 135.

68 Gl. npr. »Predstavitev kandidatov,« *Javna tribuna, Glasilo SZDL občine Ljubljana Šiška*, april 1969, 5.

69 Izjema je glasilo občine Ljubljana Vič - Rudnik, ki je imelo v letu 1965 take izgube, da so ga za nekaj časa prenehali izdajati. Ponovno začne izhajati leta 1970. Gl. SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 10, a. e. 19, Zapisnik 39. seje občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, Razprava k predlogu rebalansa proračuna, 39, 40.

70 Lagler, »Otroško varstvo v Šiški je pereče vprašanje, ki ga moramo čimprej rešiti,« 1, 8.

71 Ibid., 8. »Šolstvo in otroško varstvo v perspektivnem programu,« *Naša skupnost, Glasilo SZDL Ljubljana Moste - Polje*, april 1969, 4.

72 »Samoprispevek – ključ za restavracijo,« 3. »Samoprispevek tudi v mestu,« *Naša skupnost, Glasilo SZDL Ljubljana Moste - Polje*, februar 1969, 2.

73 SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 16, a. e. 37, Zapisnik 9. seje občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 4. 12. 1969, Razprava o osnutku predloga proračuna občine Ljubljana Vič - Rudnik za leto 1970, 6.

Zakon o samoprispevku

Sedemdeseta leta so v zakonodajo prinesla nove spremembe, ki so sledile razvoju socialističnega samoupravljanja. Do tedaj je področje krajevnega samoprispevka urejalo posebno poglavje *Zakona o prispevkih in davkih občanov*. Ob sprejemanju novega *Zakona o davkih občanov* pa je bila sprejeta odločitev, da se mehanizem samoprispevka uredi s posebnim zakonom. Ta je bil sprejet januarja 1973.⁷⁴

Oblast je samoprispevek razumela kot eno od oblik uresničevanja samoupravljanja občanov v krajevnih skupnostih in občinah.⁷⁵ Mehanizem se je do začetka sedemdesetih let uveljavil v pretežnem delu krajevnih skupnosti in občin v Sloveniji, v čemer je oblast videla pripravljenost občanov, da se z denarnim prispevkom vključijo v hitrejše reševanje težav v svojih skupnostih.⁷⁶ Samoprispevek je po svojem obsegu in vsebini prerasel svoje nekdane okvire, so zapisali v obrazložitvi zakona, saj je bil nabor potreb in nalog v krajevnih skupnostih in občinah vse širši.⁷⁷ Pri tem so priznali, da je bil samoprispevek zelo pomemben v materialnem pogledu, saj so prav z njim zbrana sredstva »marsikje omogočila pospešeno reševanje najbolj perečih problemov, zlasti s področja vzgoje in izobraževanja, komunalne opremljenosti, zdravstva itd.«⁷⁸

Samoprispevek je ostal namenski prispevek občanov »za zadovoljevanje njihovih neposrednih skupnih potreb v krajevni skupnosti oziroma v občini«. ⁷⁹ Po predhodnem referendumu ga je za območje krajevnih skupnosti še naprej uvedel najvišji organ krajevnih skupnosti, za območje več krajevnih skupnosti ali za območje občine pa občinska skupščina. Občinska skupščina je lahko razširila obveznost plačevanja samoprispevka, ki se je plačeval od posesti in od dohodkov od nepremičnin, tudi na tiste občane, ki na območju, na katerem je bil uveden samoprispevek, niso imeli stalnega prebivališča, imeli pa so nepremičnine. Po novem se je samoprispevek praviloma uvedel v denarni obliki, čeprav je še vedno obstajala možnost prispevanja v delu, materialu, prevozu in drugih storitvah, če je bilo to glede na namen uvedbe in možnosti občanov ustrežnejše. Uvedel se je lahko za največ pet let.⁸⁰

Zakon iz leta 1973 je bil dvakrat spremenjen in dopolnjen, prvič leta 1983 in drugič leta 1985, kar pa ni prineslo bistvenih sprememb.⁸¹

74 Sejni zapiski Skupščine Socialistične republike Slovenije, Seje od 1. I. 1973 do 15. II. 1973 (Ljubljana: Skupščina SR Slovenije, 1974), 431–44. Uradni list Socialistične republike Slovenije, št. 3/1973, 31. I. 1973, 98, 99.

75 Sejni zapiski Skupščine Socialistične republike Slovenije, Seje od 1. I. 1973 do 15. II. 1973, 434.

76 Ibid., 434, 435.

77 Ibid., 435.

78 Ibid.

79 Ibid., 434.

80 Uradni list Socialistične republike Slovenije, št. 3/1973, 31. I. 1973, 98–99. Sejni zapiski Skupščine Socialistične republike Slovenije, Seje od 1. I. 1973 do 15. II. 1973, 435–38.

81 »Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o samoprispevku,« Uradni list Socialistične republike Slovenije, št. 17/1983, 19. 5. 1983, 1165, 1166. »Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o samoprispevku,« Uradni list Socialistične republike Slovenije, št. 25/1985, 12. 7. 1985, 1337. »Zakon o samoprispevku (prečiščeno besedilo),« Uradni list Socialistične republike Slovenije, št. 35/1985, 25. 10. 1985, 1805–07.

Samoprispevki v sedemdesetih letih

V praksi se je samoprispevek razvijal v opisano smer še pred sprejemom zakona leta 1973. O razpisu posebnega samoprispevka za območje vseh petih ljubljanskih občin so v občinskih organih začeli razpravljati že ob koncu šestdesetih let. V začetku sedemdesetih let je bil predlog programa samoprispevka oblikovan in v obravnavi v občinskih skupščinah. Denarja je v občinskih proračunih zaradi gospodarskih razmer primanjkovalo še v večji meri kot prej. Predvidevali so, da bi se brez dodatno zbranih sredstev petletni načrt gradnje vrtcev in šol raztegnil na deset let. Zato je bila v načrtu širša akcija nagovarjanja ljudi.⁸²

Tako velik projekt zbiranja sredstev je seveda zahteval ustrezen pristop, šlo je za pravo oglaševalsko akcijo, ki je v mesecih pred referendumom dobro vidna zlasti v občinskih glasilih, pri čemer so članki pogosto apelirali na solidarnost. Uvedba samoprispevka je bila namreč ena od prednostnih nalog SZDL.⁸³ Ta družbenopolitična organizacija je bila hkrati tudi eden glavnih kanalov obveščanja občanov; to delo je opravljala zlasti preko občinskih glasil ter javnih razprav v okviru krajevnih skupnosti in podjetij.⁸⁴ Občinska glasila, ki so jih izdajale občinske konference SZDL, so v začetku sedemdesetih let postala zelo aktivna pri obveščanju o samoprispevku: »Kakor naši bralci že vedo, je eden od nosilcev akcije za uvedbo samoprispevka tudi Naša komuna. Ta je začela s tovrstno akcijo že konec junija, do referenduma pa bodo izšle kar štiri številke v znamenju samoprispevka (od tega ena dvojna), peta pa bo prinesla rezultate referenduma.«⁸⁵

Članki občinskih glasil so ljudem pojasnjevali, kako bo samoprispevek pokrival proračunski primanjkljaj za gradnjo najnujnejših objektov. »Rešitev se zdi na moč preprosta,« so pri tem zapisali v *Naši Komuni*, »česar nima družba, to bomo dodali sami, saj smo mi – družba. Da bi imeli povsod, bomo vzeli tam, kjer je, in dali tja, kjer primanjkuje.«⁸⁶ Po eni strani so članki poudarjali skupne potrebe, solidarnost in pomanjkanje proračunskih sredstev, po drugi pa apelirali na čustva bralcev, kar je razvidno že iz samega logotipa, na katerem so otroci sporočali: »Tu smo – vaši smo«. Izpostavljali so namreč zlasti potrebe otrok in mladih družin ter sporočali, da gre za prihodnost mladih generacij. Pojasnjevali so, kaj se bo gradilo v njihovih občinah ali kako bo obračunan samoprispevek.⁸⁷ Hkrati razberemo, da je samoprispevek za ljudi

82 SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 20, a. e. 44, Zapisnik 28. seje občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 24. 6. 1971, Obravnava predloga za uvedbo samoprispevka na območju Ljubljane za gradnjo šol in otroško varstvenih ustanov, 22, 23.

83 »Pomembne naloge SZDL,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, oktober 1971, 1. »Samoprispevek – nove šole in otroški vrtci,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, oktober 1971, 3.

84 Ibid. »Akcija v polnem teku,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, oktober II 1971, 1.

85 »Akcija v polnem teku,« 1.

86 »Namesto uvodnika,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, oktober 1971, 1.

87 Gl. npr. Marko Svete, »Za referendum o samoprispevku,« *Javna tribuna, Glasilo SZDL občine Ljubljana Šiška*, julij 1970, 1. »Samoprispevek v Ljubljani,« *Naša skupnost, Glasilo SZDL Ljubljana Moste - Polje*, julij-avgust 1971, 1. »Akcija v polnem teku,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, oktober II, 1971, 1. »Samoprispevek občanov,« *Javna tribuna, Glasilo SZDL občine Ljubljana Šiška*, oktober 1971, 2, 3. »Uspeh je odvisen od enotnosti Ljubljančanov,« *Naša skupnost, Glasilo SZDL Ljubljana Moste - Polje*, oktober 1971, 1, 2. »Kdo

pomenil dodatno obremenitev. Gospodarska situacija ni bila rožnata, cene so rasle, dinar je izgubljal vrednost, poleg tega so ljudje denar vlagali v reševanje lastne stanovanjske problematike. Pomisleke ljudi povzame naslednji zapis, ki namiguje tudi na nepravilno porabo denarja ter na socialno razslojevanje:

»Ne zaupamo: kdo ve, kam bo šel ta denar? Cene so že itak neprestano v porastu, dinar izgublja vrednost, sedaj pa še prostovoljno odrekanje dela zaslužka! Res je, da gre le za stotinko, pa vendarle, če gledaš na to iz meseca v mesec, skozi pet let, se precej nabere. Mi, ki imamo poprečne ali celo nižje dohodke, naj prispevamo, medtem ko nekateri drugi prekomerno bogatijo?«⁸⁸

Novembra 1971 so občani petih ljubljanskih občin na referendumu potrdili uvedbo samoprispevka za gradnjo nujno potrebnih objektov na področju šolstva in varstva. V vseh ljubljanskih občinah skupaj je bila volilna udeležba 80-odstotna, za uvedbo samoprispevka je glasovalo 57,92 odstotka vseh volivcev, ki so bili vpisani v volilni imenik. V občini Ljubljana Vič - Rudnik, kjer je bila udeležba 81-odstotna, je za uvedbo samoprispevka glasovalo 59,48 odstotka volivcev.⁸⁹ Ob tem so v *Naši komuni* zapisali:

»Uspeh referendumu je še toliko večji, če upoštevamo mnoge objektivne vzroke, ki bi na izid kaj lahko slabo vplivali. Tu moramo omeniti neugodne gospodarske razmere in zaradi teh naraščanja cen ob hkratnem upadanju življenjskega standarda, dalje vse očitnejše socialno razslojevanje, pa tudi nekatere slabe izkušnje, ki jih imajo tu in tam občani z zbiranjem prostovoljnih sredstev.«⁹⁰

Kakšne so bile slabe izkušnje, žal ni zabeleženo, lahko pa sklepamo, da so se pojavljale nepravilnosti pri porabi sredstev, saj je v nadaljevanju članka poudarjeno, da bodo morale občinske oblasti izpolniti zahtevo občanov »po neposrednem družbenem nadzoru nad zbiranjem in porabljanjem sredstev in izpolnjevanjem petletnega načrta. Delovanje vseh organov v zvezi z izpolnjevanjem projekta samoprispevek mora biti ves čas izpostavljeno najširši kontroli javnosti.«⁹¹ Zbori volivcev, ki so se vršili pred referendumom, so prav tako poudarili, da mora biti samoprispevek le trenutna rešitev za proračunski primanjkljaj, ki se ne sme ponavljati.⁹² Tudi v drugih virih je namreč po eni strani vidna pripravljenost občanov, da sami prispevajo k ureditvi infrastrukture, a tudi slaba volja zaradi dejstva, da so plačevali praktično za vse. Občinski odbornik iz Iga se je le nekaj mesecev po izglasovanju samoprispevka na občinski seji pritoževal: »Ves vodovod gre s samoprispevkom, elektrifikacija gre na račun občanov, potem je tu še prispevek za otroško varstvo in šolstvo. Kdo bo ob vsem tem še dal prispevek za ceste?«⁹³

..... lahko ostane neprizadet?,« *Naša skupnost*, Glasilo SZDL Ljubljana Moste - Polje, oktober 1971, 1. »Kako se bo obračunaval samoprispevek,« *Naša skupnost*, Glasilo SZDL Ljubljana Moste - Polje, november 1971, 3.

88 »Namesto uvodnika,« *Naša komuna*, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik, oktober 1971, 1.

89 »Referendum je uspel,« *Naša skupnost*, Glasilo SZDL Ljubljana Moste - Polje, december 1971, 1. »Kako smo glasovali,« *Naša komuna*, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik, december 1971, 1.

90 »'Za' o samoprispevku,« *Naša komuna*, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik, december 1971, 4.

91 Ibid.

92 Ibid.

93 SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 21, a. e. 46, Zapisnik 36. seje občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 30. 3. 1972, razprava k Obravnavi in sprejemu predloga odloka o proračunu občine Ljubljana Vič - Rudnik za leto 1972, 28.

S samoprispevkom, izglasovanim novembra 1971, so se občani obvezali, da bodo pet let plačevali po en odstotek od bruto osebnega dohodka v poseben sklad za gradnjo osnovnih šol in vrtcev. S pridobljenimi sredstvi so nameravali zgraditi 50 objektov družbenega standarda: 25 za potrebe vzgoje in izobraževanja ter 25 za potrebe otroškega varstva. Šlo je tako za novogradnje šol, vrtcev in telovadnic kot za prizidke in adaptacije. Občinske oblasti so pri tem računale, da bodo zbrale polovico investicijske vrednosti. Preostali del denarja naj bi prispevale občine same ali jih pridobile iz drugih virov, kot je bila na primer temeljna izobraževalna skupnost.⁹⁴ Tokrat so bili v zbiranje samoprispevka vključeni tudi prebivalci mesta Ljubljana, ki so se »[k]ončno [...] pridružili občanom ostalih slovenskih občin in pripomogli k pospešeni izgradnji prepotrebni objektov družbenega standarda«.⁹⁵

Ljubljanske občine so s prvim skupnim samoprispevkom zbrale le 40 odstotkov investicijske vrednosti objektov.⁹⁶ Kmalu so se pojavile tudi prve težave pri gradnji objektov. Prispevki v občinskih glasilih omenjajo zamude pri gradnji, zlasti kot posledico napačne zemljiške politike, in slabo kakovost gradnje. Zaradi zamud in hitre rasti cen so se dvigali stroški gradnje.⁹⁷ Deset let po uvedbi prvega samoprispevka je *Naša komuna* samokritično poročala, da je prvi samoprispevek

»pokazal na številne pomanjkljivosti našega dela na delovnih mestih, neodgovorno ravnanje z družbenim denarjem in lastnino, napačno zemljiško politiko in še kaj. Pokazalo se je tudi, da je mogoče tako zahtevne naloge uspešno izvajati samo z zvrhano mero odgovornosti in da je dogovarjanje in enotnost med vsemi sodelujočimi neobhodno potrebno.«⁹⁸

Zapis sicer ne navaja konkretnih napak, a sklepali bi lahko, da so imeli v mislih zlasti težave pri koordinaciji projektov in reševanju nastalih zagat oziroma, kot bi rekli v takratnem jeziku, težave s »samoupravnim sporazumevanjem in dogovarjanjem«, ki sta povzročala zamude in posledično finančne izgube. »Prvih pet let je bilo precej težkih, saj je bila to osnovna šola za tak način zidave objektov družbenega standarda,« so priznali.⁹⁹

Ob izteku petletnega obdobja je sledil referendum za drugi samoprispevek vseh ljubljanskih občin. Občine so se zavedale, da je načrte na področju otroškega varstva, šolstva, zdravstva in skrbi za starejše občane »možno uresničiti le ob mobilizaciji vseh materialnih in drugih potencialov«,¹⁰⁰ saj je rastoča gospodarska kriza povečevala primanjkljaje v občinskih proračunih. Zato so se znova obrnile na občane in pri

94 »Referendum je uspel,« 1. »Samoprispevek: v Centru in prevelike zamude pri gradnji,« *Dogovori, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Center*, julij–avgust 1974, 2. »Samoprispevek I,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 15. 7. 1976, 7. »Samoprispevek I,« *Dogovori, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Center*, 19. 2. 1980, 2.

95 »Kaj je samoprispevek,« *Javna tribuna, Glasilo SZDL občine Ljubljana Šiška*, september 1976, 4.

96 »Sto objektov družbenega standarda,« *Naša komuna, Glasilo OK SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 8. 9. 1981, 2.

97 »Samoprispevek: v Centru in prevelike zamude pri gradnji,« 2. Vili Belič, »Odločamo se za samoprispevek!,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 15. 7. 1976, 7. Milovan Dimitrić, »Samoprispevek je nova kvaliteta,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 7. 10. 1976, I. »Sto objektov družbenega standarda,« 2.

98 »Sto objektov družbenega standarda,« 2.

99 Ibid.

100 »DA' za samoprispevek,« *Dogovori, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Center*, september 1976, 3.

pripravah na referendum načrtovale široko družbenopolitično akcijo, v kateri so nagovarjale njihov občutek solidarnosti in poudarjale pretekle uspehe. Hkrati so priznale, da so sredstva, zbrana s samoprисpevkom, pomemben finančni vir za izgradnjo javne infrastrukture.¹⁰¹ »Samoprисpevek je izjemno pomembna oblika, s pomočjo katere dandanes uspešno rešujemo številne probleme, ki se pojavljajo v naši družbi. Zakaj? Predvsem zato, ker je vreča skupne porabe premajhna. Občani pa jo s samoprисpevkom lahko precej povečamo in pri tem sami neposredno rešujemo probleme naše okolice, to je nas vseh,« so zapisali v glasilu *Javna tribuna* in pri tem poudarili, da so na ta način zbrana sredstva zelo pomemben materialni vir, saj »[n]iti ena krajevna skupnost v Ljubljani ne bi uspela sama zgraditi vrtca ali šole v tako kratkem času, nekatere bi porabile za tako gradnjo tudi več kot 20 let.«¹⁰²

Tudi tokrat so ljubljanske občine načrtovale izgradnjo 50 objektov družbenega standarda, ki so poleg vzgojno-varstvenih in šolskih objektov sedaj vključevali še pet zdravstvenih domov in štiri domove za starejše občane.¹⁰³ Akcija za samoprисpevek je bila uspešna, saj je bil ta izglasovan. V vseh ljubljanskih občinah je bila zabeležena 90,74-odstotna volilna udeležba, za samoprисpevek pa je glasovalo 76,42 odstotka vseh volilnih upravičencev. V občini Ljubljana Vič - Rudnik se je volitev udeležilo 85,5 odstotka volilnih upravičencev, za je glasovalo 74,3 odstotka.¹⁰⁴ Oblast je visoko volilno udeležbo pričakovala in podprla z ustrezno agitacijo,¹⁰⁵ a tudi ljudje sami so volitve razumeli kot izpolnjevanje državljanske dolžnosti.¹⁰⁶ Z uvedbo delegatskega sistema v sedemdesetih letih je bilo pričakovano, da bodo delovni ljudje v čim večji meri sodelovali pri samoupravljanju na vseh ravneh.¹⁰⁷ Tudi samoprисpevek je bil razumljen kot ena od oblik sodelovanja pri samoupravljanju v krajevnih skupnostih in občinah,¹⁰⁸ predsednik upravnega odbora sklada za gradnjo šol in vrtcev iz sredstev prvega samoprисpevka je celo menil, da gre pri tem za »transformacijo sistema iz davčnega v samoupravnega.«¹⁰⁹

V tej luči lahko tudi visoko volilno udeležbo na referendumu za drugi samoprисpevek razumemo kot rezultat intenzivne družbenopolitične akcije nagovarjanja občanov, ki je potekala po različnih kanalih. Program so obravnavali v osnovnih organizacijah Zveze komunistov, sindikalnih organizacijah, organizacijah združenega dela, samoupravnih interesnih skupnostih, krajevnih skupnostih, vaških odborih, hišnih svetih, društvih

101 Ibid. Belič, »Odločamo se za samoprисpevek!«, 7. »Kaj je samoprисpevek,« 4. Franc Malovrh, »O osnutku Zakona o združenem delu ter bodočih nalogah na tem področju,« *Naša komuna, Glasilo OK SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 7. 10. 1976, 1.

102 »Kaj je samoprисpevek,« 4.

103 Ibid. »Sto objektov družbenega standarda,« 2.

104 J. Domitrovič, »Skupni program samoprисpevka II,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 9. 12. 1976, 5.

105 Prim. z Marjetka Rangus, *Parlamentarne prakse socialistične Jugoslavije, V iskanju ravnotežja med skupščinskim sistemom in parlamentarizmom* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2016), 148–51, 205, 206, 240, 241.

106 Jure Gašparič, »Slovensko dožemanje druge Jugoslavije,« v: Zdenko Čepič (ur.), *Slovenija v Jugoslaviji* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015), 96.

107 Rangus, *Parlamentarne prakse socialistične Jugoslavije*, 307, 308.

108 *Sejni zapiski Skupščine Socialistične republike Slovenije, Seje od 1. I. 1973 do 15. II. 1973*, 434, 435.

109 Dimitrič, »Samoprисpevek je nova kvaliteta,« I.

in celo na roditeljskih sestankih.¹¹⁰ K razširjanju novic so prispevala občinska glasila. Po drugi strani pa vidimo, da so imeli velika pričakovanja od drugega skupnega samoprispevka tudi občani sami.¹¹¹ Marsikatera lokalna skupnost namreč v prvem samoprispevku ni prišla na vrsto, česar so se zavedali tudi občinski možje.¹¹² »Na dograditev telovadnice smo upali že pri prvem samoprispevku, ki je v našem kraju odlično uspel. Nov objekt nam obljublja tudi v drugem samoprispevku, toda zadnje vesti kažejo, da bo do izgradnje prišlo šele leta 1981. [...] Zavedam se pomembnosti nove akcije in upam, da bo v našem kraju na volitvah ponovno odličen uspeh,« je v *Naši komuni* pred referendumom za drugi samoprispevek sporočal ravnatelj osnovne šole Ig in na ta način pomagal pri oglaševanju akcije.¹¹³ Zanimiva je tudi ugotovitev omenjenega glasila, da so bili rezultati slabši v tistih krajevnih skupnostih, kjer so že bili zgrajeni objekti iz prvega samoprispevka, slabši celo v primerjavi z rezultati tega. Menili so, da so tisti občani, ki še niso bili deležni razvoja infrastrukture s prvim samoprispevkom ali z drugimi oblikami solidarnostne pomoči, v večji meri glasovali za drugi samoprispevek.¹¹⁴ Pri tem so zapisali, da »se lahko kar malce zamislimo in tudi vprašamo, ali smo zares vsi na vsakem koraku solidarni? Tisti, ki jim družba nudi relativno malo, so prvi pripravljeni storiti več za blagor vseh kot tisti, ki imajo že skoraj vse.«¹¹⁵

Podobno kot s prvim, so tudi z drugim samoprispevkom načrtovali zbrati vsaj 50 odstotkov ali celo več investicijskih sredstev. Občani so v ta namen pet let prispevali po 1,5 odstotka neto osebnih dohodkov.¹¹⁶ Ob koncu izvajanja drugega samoprispevka so izračunali, da naj bi občani prispevali kar 63 odstotkov investicijske vrednosti objektov.¹¹⁷ Poleg tega so sredstva prispevale še samoupravne interesne skupnosti¹¹⁸ in občine same. Sredstva samoprispevka so se stekala v poseben sklad. Z njimi je upravljala 74-članska delegatska skupščina, medtem ko je bil za operativno izvedbo izvoljen 17-članski izvršni odbor. Poleg tega je delovalo še devet strokovnih komisij (funkcionalno-tehnološka komisija za vzgojno-varstvene zavode, funkcionalno-tehnološka komisija za osnovne šole, funkcionalno-tehnološka komisija za zdravstvene domove, funkcionalno-tehnološka komisija za domove upokoјencev, tehnična komisija, finančna komisija, pravna komisija, komisija za ugotavljanje najugodnejšega ponudnika in nadzorni odbor). Vsi organi so delo opravljali brezplačno.¹¹⁹ V krajevnih

110 Domitrovič, »Skupni program samoprispevka II,« 5. Malovrh, »O osnutku Zakona o združenem delu ter bodočih nalogah na tem področju,« 1.

111 Prim. z Duda, *Socijalizam na kućnom pragu*, 124, 132–34. Kladnik, »Local Self-Governance, Voluntary Practices, and the Sinnwelt of Socialist Velenje,« 100.

112 »Odločamo se za samoprispevek!«, 7.

113 »Ne vedno v zadnjem planu,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 15. 11. 1976, III.

114 Domitrovič, »Skupni program samoprispevka II,« 5.

115 Ibid.

116 Mišo Javornik, »Samoprispevek II – znova potrjena solidarnost,« *Dogovori, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Center*, oktober 1976, 1. »Kako izvajamo program samoprispevka II v naši občini,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 17. 7. 1979, 2.

117 »Sto objektov družbenega standarda,« 2.

118 Preko samoupravnih interesnih skupnosti so se v občinah delila sredstva za izgradnjo vzgojno-varstvene, šolske, zdravstvene in druge infrastrukture. Gl. Marko Zajc, »Delavsko samoupravljanje med ljudmi,« v: Bernarda Županek (ur.), *Nova doba prihaja, industrija – delo – kapital* (Ljubljana: Mestni muzej, 2016), 134.

119 »O poteku izgradnje objektov iz sredstev samoprispevka II,« *Naša komuna, delegatska priloga*, 12. 1. 1982, 4.

skupnostih, kjer so gradili objekte, so delovali še gradbeni odbori, ki naj bi dajali svoje mnenje na programske osnove in sam projekt gradnje ter »pomagali reševati težave, ki so se pojavile ob realizaciji«. ¹²⁰ Ob vseh naštetih organih si lahko predstavljamo zamudnost postopkov in prelaganje odgovornosti. Kot smo videli, je dogovarjanje med sodelujočimi akterji povzročalo težave že pri prvem samopriskpevku. ¹²¹ Delegatski sistem, ki naj bi državljanom približal politično odločanje, je bil zapleten in neučinkovit, kar se je odražalo tudi v delu občinskih organov. Zahteval je veliko časa za usklajevanje, kar je vodilo v velik obseg dela in dolgotrajne seje. Ljudem je ostalo večinoma tuje, kar se je kazalo v slabi informiranosti, nesklepčnih sejah in neresnem jemanju obvez. ¹²²

Gradnjo objektov iz drugega samopriskpevka so prav tako od samega začetka spremljale številne težave. Zemljišča, predvidena za gradnjo, so bila komunalno neurejena. Mnoga je bilo treba še pridobiti in zanje plačati denarno nadomestilo. Postopek je bil dolgotrajen, poleg tega so poročali, da so posamezni lastniki izkoriščali nastali položaj za uveljavitev večjih nadomestil. Težave so bile s pripravo gradbenih dokumentacij, prihajalo je do spreminjanja programa in lokacij. Vse naštetu je za sabo potegnili spreminjanje zazidalnih načrtov, povzročalo višanje investicijske vrednosti in zamude. Stroški gradnje so se večali tudi zaradi inflacije, zato so že razmišljali o dodatnih posojilih. Poleg tega so dela gradbenih podjetij potekala počasneje, kot so predvidevali. ¹²³ Nepravilnosti pri gradnjah so odmevale tudi na sejah občinskih zborov. Poleg zamud pri gradnji so se pritoževali nad njeno slabo kakovostjo. Pri tehničnih pregledih so namreč odkrivali večje število napak, sanacije, ki bi morale biti izvedene do pridobitve uporabnega dovoljenja, pa so se vleklye še v osemdeseta leta. ¹²⁴ V posameznih primerih so bile težave tako velike, da je bilo treba zadevo prepustiti javnemu tožilstvu. *Naša komuna* navaja primer osnovne šole Krim - Rudnik, katere izgradnja je bila načrtovana z drugim samopriskpevkom in je leta 1982 zamujala že za pet let. Sprva zaradi zapletov s pridobivanjem zemljišč, nato pa so se pojavile še večje nepravilnosti pri gradnji. Objekt se je neenakomerno posedal, saj izvajalec SGP Grosuplje gradil na nasutih barjanskih tleh namesto na pilotih. Izvajalec je kljub opravljenim meritvam nadaljeval gradnjo, premalo temeljito pa naj bi bilo tudi delo nadzorne službe, ki jo je izvajal Ljubljanski

120 Ibid., 5.

121 »Sto objektov družbenega standarda,« 2.

122 Zdenko Čepič in Jože Prinčič, »Ustava 1974, Preureditev jugoslovanske federacije, delegatski sistem in dogovorna ekonomija,« v: Jasna Fischer et al. (ur.), *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije, 1848–1992* (Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005), 1098. Zajc, »Delavsko samoupravljanje med ljudmi,« 137–44. Piškurič, »Bili nekoč so lepi časi,« 25, 111, 112, 176, 204.

123 Mojca Kaučič, »Niz težav v pripravljalni fazi,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 6. 7. 1978, 5. Mojca Kaučič, »Nič novega pri uresničevanju programa II,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 2. 10. 1978, 3. »Informacija o poteku gradenj objektov družbenega standarda v občini Ljubljana Vič - Rudnik iz sredstev samopriskpevka in iz drugih virov,« *Naša komuna, delegatska priloga*, 11. 1. 1979, 5, 6. »Kako izvajamo program samopriskpevka II v naši občini,« 2; »Samopriskpevek II – vroča točka dnevnega reda,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 6. 11. 1979, 4. »O poteku izgradnje objektov iz sredstev samopriskpevka II,« 5. »Sto objektov družbenega standarda,« 2.

124 »O poteku izgradnje objektov iz sredstev samopriskpevka II,« 4–5. SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 36, a. e. 77, Zapisnik 26. skupne seje družbenopolitičnega zbora, zbora združenega dela in zbora krajevnih skupnosti skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 24. 9. 1980, Obravnava poročila o izvajanju programa gradnje objektov iz samopriskpevka II v občini Ljubljana Vič - Rudnik, 36; t. e. 43, a. e. 91, Zapisnik 17. seje družbenopolitičnega zbora skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 22. 11. 1983, Vprašanja in predlogi delegatov, 30.

investicijski zavod. Zavod za raziskavo materiala je leta 1981 pregledal gradbene načrte ter podal smernice za računanje statike in predlog za sanacijo. Istega leta je izvršni svet občine Ljubljana Vič - Rudnik zahteval poročilo o delu,¹²⁵ a ker so se težave nadaljevale, je leta 1982 sklenil, da se problematika preda javnemu tožilstvu. Občinski organi so prav tako menili, da je treba pri realizaciji prihodnjih objektov iz samoprispevka zagotoviti večjo vlogo gradbenih odborov v krajevnih skupnostih, zlasti pri postopkih spremljanja in nadzora gradnje.¹²⁶ Zaradi številnih nepravilnosti so bili nezadovoljni tudi občani, sklepi občine pa naj bi bili zato opozorilo »vsem tistim, ki ne znajo ali nočejo pošteno ravnati z družbenimi sredstvi in zaupanjem občanov«.¹²⁷

Poveden je tudi primer telovadnice pri osnovni šoli Ig. Objekt je kljub slabi kakovosti gradnje, ki jo je izvajal Vegrad Velenje, februarja 1980 dobil uporabno dovoljenje. Že pri tehničnem pregledu je bilo ugotovljenih 35 napak, med drugim je bila potrebna sanacija temeljev, zaradi neustrezne zunanje kanalizacije pa je zamakalo v pritličju.¹²⁸ Tri leta kasneje je ravnateljica šole še vedno urgirala zaradi velikih težav. Na seji družbenopolitičnega zbora je povedala: »Streha pušča, bojimo se zime, ko se nam bo podrla. Urgirala sem že na vse strani, vendar popolnoma brez uspeha.«¹²⁹ Iz njenih besed razberemo, da je bila težava v nadzornem organu, ki ni opravil svojega dela. Povedala je: »Ob ugotovljenih napakah urgiraš na vse mogoče strani, vendar se vsi zgovarjajo en na drugega.«¹³⁰ Minili sta še dve leti, a stanje se do konca leta 1985 ni spremenilo. Nastalih napak nihče ni želel priznati. Objekt je sicer pregledal predstavnik izvajalca, medtem ko od organov za izvajanje samoprispevka ni prišel nihče.¹³¹ »Obljubljeno je bilo, da bodo vsi objekti iz II. samoprispevka pregledani, ampak nikogar od nikjer, razen tov. ing. Eržena, od samoprispevka pa nikogar,« se je zato jezila ravnateljica osnovne šole.¹³²

Kljub temu da so bila občinska glasila eden glavnih nosilcev mobiliziranja javnosti za samoprispevek, so ob čedalje večjih težavah z gradnjo objektov neumorno poročala tudi o napakah. Kmalu pa so znova postala prostor javne razprave za zbiranje denarja. Občinske oblasti so se namreč kljub vsem nepravilnostim že dobro leto pred iztekom drugega samoprispevka odločile za uvedbo tretjega.¹³³ Razlog je bil občutno pomanj-

125 Mojca Kaučič, »So meritve posedanja natančno narejene?«, *Delo*, 15. 10. 1981, 7. »O poteku izgradnje objektov iz sredstev samoprispevka II«, *Naša komuna, delegatska priloga*, 12. 1. 1982, 5. Janja Domitrovič, »Kritično o Ljubljani 2000 in samoprispevku II«, *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 9. 2. 1982, 1. Mojca Kaučič, »Sadovi drugega samoprispevka«, *Delo*, 5. 5. 1982, 7.

126 Domitrovič, »Kritično o Ljubljani 2000 in samoprispevku II«, 1.

127 Ibid.

128 SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 36, a. e. 77, Zapisnik 26. skupne seje družbenopolitičnega zbora, zbora združenega dela in zbora krajevnih skupnosti skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 24. 9. 1980, Obravnava poročila o izvajanju programa gradnje objektov iz samoprispevka II v občini Ljubljana Vič - Rudnik, 36. »O poteku izgradnje objektov iz sredstev samoprispevka II«, *Naša komuna, delegatska priloga*, 12. 1. 1982, 5.

129 SI ZAL LJU 0080/1, t. e. 43, a. e. 91, Zapisnik 17. seje družbenopolitičnega zbora skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 22. 11. 1983, Vprašanja in predlogi delegatov, 30.

130 Ibid.

131 SI ZAL LJU 0080/1, t. e. 47, a. e. 99, Zapisnik 35. seje družbenopolitičnega zbora skupščine občine Ljubljana Vič - Rudnik, 27. 11. 1985, Poročilo o poteku priprav za gradnjo in o gradnji objektov iz programa samoprispevka III na območju občine Ljubljana Vič - Rudnik po stanju 1. 10. 1985, 26, 27.

132 Ibid., 27.

133 Gl. npr. »Izhodišča za III. samoprispevek«, *Naša skupnost, Glasilo SZDL Ljubljana Moste - Polje*, 27. 8. 1980, 1. »O izhodiščih za referendum Samoprispevka III«, *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*,

kanje proračunskih sredstev. »Dejstvo je, da smo v planskih dokumentih načrtovali izgradnjo objektov, za katere je bilo že tedaj jasno, danes pa še bolj, da nimamo zagotovljenih sredstev in da je bila izražena potreba, da bi se ponovno odločili za samoprispevek kot možen vir financiranja,« so dokaj odkrito zapisali v enem od občinskih glasil tik pred uvedbo referendumu in dodali, da je treba nadaljevati s takim načinom zbiranja denarja, saj bi odstopanje od začrtane usmeritve pomenilo, da »srednjeročnih planov na področju družbenega standarda ne bi dosegli, temveč bi bile ob koncu srednjeročnega obdobja določene še večje razlike v pogojih dela in življenja delovnih ljudi in občanov«. ¹³⁴

Na referendumu, ki je potekal novembra 1981, je bil tretji samoprispevek sicer izglasovan, vendar so bili rezultati občutno slabši kot pri drugem. V celi Ljubljani je bila volilna udeležba 86,41-odstotna, za je glasovalo 59,13 odstotka volivcev. V občini Ljubljana Vič - Rudnik je bila volilna udeležba 86-odstotna, za je glasovalo 57,93 odstotka volivcev. ¹³⁵ Občani naj bi tudi tokrat pet let plačevali po 1,5 odstotka od osebnih dohodkov. Cilj ni bil več 50 objektov družbenega standarda kot prejšnja leta, ampak različni objekti. V načrtu je bila gradnja dvanajstih vzgojno-varstvenih objektov, enajstih osnovnošolskih objektov, treh zdravstvenih domov in dveh zdravstvenih postaj ter ene glasbene šole. V program je bilo vključenih še pet skupnih objektov – porodnišnica, varstveno tehnični center, Center za rehabilitacijo sluha in govora ter obnova mladinskega klimatskega zdravilišča Rakitna in obnova lutkovnega gledališča. Kljub vse večji gospodarski in politični krizi so občinske oblasti optimistično načrtovale, da bodo na ta način zbrale kar tri četrtine denarja, potrebnega za izvedbo projektov. ¹³⁶

Slabši rezultat je bil deloma posledica zaostrenih gospodarskih razmerah, najverjetneje pa so k temu prispevali tudi zapleti pri gradnji preteklih projektov. ¹³⁷ Tega so se zavedale tudi občinske oblasti. »Rezultat je realen odraz razmer in možnosti,« so zapisali v glasilu *Dogovori* in dodali: »Najbrž bi bilo v današnjem času odveč pričakovati izredno visoke rezultate, kakršnih smo bili vajeni doslej.« ¹³⁸

Kot pri preteklih samoprispevkih je tudi tokrat od vsega začetka prihajalo do zamud in nepravilnosti pri gradnji. Nekaterih zemljišč, ki so bila rezervirana za gradnjo, še niso odkupili, druga so bila komunalno neopremljena. Težave so se znova pojavljale pri pripravi projektnih dokumentacij, bodisi zaradi težav s projektanti ali dolgotrajnega zbiranja soglasij za projektno dokumentacijo. Spričo rastoče inflacije je primanjkovalo drugih sredstev, potrebnih za sofinanciranje projektov. Vse to je vplivalo

4. 6. 1980, 2. »O izgubah in samoprispevku III,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 9. 6. 1981, 2.

134 »Tu smo – vaši smo,« *Javna tribuna, Glasilo SZDL občine Ljubljana - Šiška*, oktober 1981, 5.

135 »Izid referendumu o samoprispevku III po ljubljanskih občinah,« *Dogovori, Glasilo SZDL Ljubljana Center*, 8. 12. 1981, 3.

136 »Zgradili bomo 36 objektov,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 8. 9. 1981, 2. »Zaključno poročilo o izvedbi programa III – samoprispevka v Ljubljani,« *Skupščina mesta Ljubljane, delegatsko gradivo*, 1. 3. 1990, 146.

137 Gl. npr. Niko Isajevič, »Dejanje zavestne odločitve,« *Dogovori, Glasilo SZDL Ljubljana Center*, 8. 12. 1981, 1. Domitrovič, »Kritično o Ljubljani 2000 in samoprispevku II,« 1.

138 Isajevič, »Dejanje zavestne odločitve,« 1.

na zamike pričetkov gradenj in na spremembe finančnih konstrukcij.¹³⁹ Prav tako so se nadaljevale težave z izvajalci gradbenih del in slabo kakovostjo gradnje, zaradi česar so zamujali s pridobivanjem uporabnih dovoljenj in prevzemi dokončanih objektov.¹⁴⁰ Program izvajanja tretjega samoprispevka se je zaključil s koncem leta 1989. Takrat je bilo dograjenih 32 objektov od načrtovanih 36, občani so zanje prispevali nekaj manj kot 70 odstotkov vseh sredstev.¹⁴¹

To je bil zadnji od velikih ljubljanskih samoprispevkov. Ob rastoči gospodarski krizi so se ljubljanske občine sicer odločile, da izvedejo akcijo še za četrti samoprispevek, ki bi bil namenjen reševanju ekološke in komunalne problematike. Med načrtovanimi projekti so bile sanacija toplarne v Mostah, nadgradnja vodovodnih in kanalizacijskih omrežij, gradnja odlagališča komunalnih odpadkov na Barju in začetna faza urejanja glavne avtobusne postaje v Ljubljani.¹⁴² Vendar pa referendum tokrat ni bil uspešen, občani so predlog samoprispevka zavrnil z veliko večino – tretjina je bila proti, tretjina pa sploh ni prišla na volišča. Glasovanja, ki je potekalo novembra 1986, se je na območju vseh petih ljubljanskih občin udeležilo 73,4 odstotka vseh volilnih upravičencev, za uvedbo samoprispevka jih je glasovalo le 30,34 odstotka. V občini Ljubljana Vič - Rudnik se je referendumu udeležilo 75,12 odstotka vseh volilnih upravičencev, za pa je glasovalo 28,7 odstotka.¹⁴³

Razlogov za tak rezultat je bilo več. »Že pred 23. novembrom smo se zavedali, da gospodarske in politične razmere niso naklonjene ugodnemu izidu referenduma,« so priznali v glasilu občine Center in pri tem dodali še nezadovoljstvo občanov z reševanjem komunalne problematike.¹⁴⁴ Funkcionarji v občini Ljubljana Vič - Rudnik pa so zaradi neugodnih gospodarskih razmer in nižanja življenjskega standarda sicer pričakovali slabši rezultat, a jih je zavrnitev presenetila. »Kje iskati vzroke je najbrže v danem trenutku težko oceniti, vendarle mislim, da so v ospredju tako vprašanja premagovanja družbenoekonomske krize, ki nas pesti že nekaj let, pa padanje družbenega in osebnega standarda, do prepočasnih in premalo učinkovitih razreševanj komunalne problematike

139 »O realizaciji samoprispevka II odnosno priprav na gradnjo iz samoprispevka III,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 11. 1. 1983, 4, 5. »Bo treba res prerazporediti objekte Samoprispevka III,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 13. 9. 1983, 5. Nina Čož, »O objektih tretjega samoprispevka,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 26. 6. 1984, 2. »Poročilo o poteku priprav za gradnjo in o gradnji objektov iz programa samoprispevka III na območju občine Ljubljana Vič - Rudnik,« *Naša komuna, delegatsko gradivo*, 11. 9. 1984, 52, 53. »Odgovori na vprašanja delegatov,« *Naša komuna, delegatsko gradivo*, 16. 10. 1984, 37. »O gradnji objektov iz tretjega samoprispevka,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 12. 2. 1985, 7. »Poročilo o poteku gradnje objektov iz programa samoprispevka III na območju občine Ljubljana Vič - Rudnik po stanju 20. 9. 1986,« *Naša komuna, delegatsko gradivo*, 13. 10. 1986, 14, 15.

140 Gl. npr. Nina Čož, »Odprla so se vrata vrtca na Igu,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 23. 10. 1984, 7. »Poročilo o poteku priprav za gradnjo in o gradnji objektov iz programa samoprispevka III na območju občine Ljubljana Vič - Rudnik,« *Naša komuna, delegatsko gradivo*, 6. 3. 1984, 22–24. »Zaključno poročilo o izvedbi programa III – samoprispevka v Ljubljani,« 146.

141 »Zaključno poročilo o izvedbi programa III – samoprispevka v Ljubljani,« 146–154.

142 »Cilji četrtega samoprispevka,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 30. 9. 1986, 5.

143 »Izrekli smo se proti uvedbi samoprispevka,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 3. 12. 1986, 1.

144 »Samoprispevka ne bo,« *Dogovori, Glasilo SZDL Ljubljana Center*, 2. 12. 1986, 1.

v preteklosti, pa morda še česa,« je menil eden od njih.¹⁴⁵ Tudi občani so v anketah omenjali draginjo, poleg tega pa še prevelik odstotek samoprispevka, menili so, da bodo projekti bolj koristili drugim občinam kot njim, skrbela jih je nenamenska poraba denarja.¹⁴⁶

Občinska konferenca SZDL Ljubljana Vič - Rudnik je že 15. decembra 1986 vzroke za negativni izid referenduma obravnavala na posebni konferenci. Zaostrene gospodarske razmere po njihovem mnenju pravzaprav niso bile poglavitni vzrok. Volilni rezultati so kazali, da je bila v vaških in primestnih krajevnih skupnostih volilna udeležba večja (več kot 80-odstotna) kot v mestnih (manj kot 70-odstotna). Iz poročila nadalje izvemo, da so bile javne razprave o programu slabo obiskane. Vzroke za neuspeli referendum so iskali predvsem v stalnem in nesankcioniranem razkoraku med dogovorjenim in izvajanim programom; tudi med ljudmi naj bi prevladovalo mnenje, da so bila sredstva nemalokrat nenamensko porabljenjena, kadar so bila namensko porabljenjena, pa niso dajala pričakovanih učinkov. Rezultat naj bi bil prav tako odgovor na neučinkovito reševanje razvoja infrastrukture in priznali so, da se je nezadovoljstvo občanov zaradi nerešenih komunalnih težav bivalnega okolja kopičilo več let.¹⁴⁷

Samoprispevki poznega socializma

Konec velikih skupnih samoprispevkov na ravni petih ljubljanskih občin še ni pomenil konca mehanizma samega. Ta je namreč na podeželju počasneje izgubljal svojo vlogo. Na podeželju so se krajevni samoprispevki pojavljali vse do konca osemdesetih let, čeprav so tudi tam ljudje postopoma začeli izražati nezaupanje v mehanizem.

Podeželski prebivalci so bili od vsega začetka navajeni vlagati v razvoj svojih lokalnih skupnosti, tako s pomočjo samoprispevkov in drugih denarnih prispevkov kot s prostovoljnim delom. Posamezne krajevne skupnosti so tudi v sedemdesetih letih, to je v času velikih skupnih samoprispevkov, uvajale krajevne samoprispevke. V občini Ljubljana Moste - Polje je bilo v tem desetletju uvedenih 16 samoprispevkov, v občini Ljubljana Šiška 28 in v občini Ljubljana Vič - Rudnik 22.¹⁴⁸ V zadnji občini jih je bilo od 22 sedem namenjenih za ceste in mostove, sedem za vodovod in kanalizacijo, dva za šole, dva za zdravstvene in telesnokulturne objekte, dva za električno omrežje in transformatorje ter dva za druge vrste komunalne ureditve. Le eden je bil razpisan za več krajevnih skupnosti, dvanajst za posamezno krajevno skupnost, devet pa za del krajevne skupnosti.¹⁴⁹

145 »Vzroke slabega glasovanja bomo skrbno pretehtali,« *Nasha komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 3. 12. 1986, 1.

146 Branko Vrhovec, »Odločitev je prišla ...,« *Nasha komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 3. 12. 1986, 3.

147 »Konferenca SZDL o neizglasovanem samoprispevku,« *Nasha komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 22. 12. 1986, 2.

148 *Statistični letopis Ljubljane '79, pet ljubljanskih občin* (Ljubljana: Zavod za družbeni razvoj Ljubljane, TOZD Družbeno planiranje), 1979, 215.

149 Ibid.

Na podeželju so bila za gradnjo objektov družbenega standarda sicer načeloma predvidena sredstva iz treh skupnih samoprисpevkov, za gradnjo drugih infrastrukturnih objektov pa so še vedno računali na krajevne samoprисpevke, na sredstva iz solidarnostnega sklada komunalne skupnosti in na sredstva delovnih organizacij. Še vedno so se zanašali tudi na prostovoljno delo občanov. Na ta način so se asfaltirale ceste, gradili vodovodi, gasilski domovi, kulturne dvorane in domovi krajanov. Zlasti v podeželskih krajevnih skupnostih zato vidimo tudi pritožbe zaradi visokih denarnih prispevkov in občutek zapostavljenosti, saj se je gradnja obljubljenih objektov nenehno zamikala.¹⁵⁰

Podoben trend se je nadaljeval v osemdesetih letih,¹⁵¹ vendar pa v drugi polovici desetletja tudi na podeželju izglasovanje krajevnega samoprисpevka ni bilo več pravilo.¹⁵² Razlogi za negativen izid so bili verjetno podobni kot v primeru skupnega samoprисpevka, ljudje pa so skrbno opazovali, kako se razpolaga z denarjem, ki so se mu odpovedali za skupno dobro. Kljub temu uporabo tega mehanizma na podeželju najdemo vse do konca socializma, po eni strani so bile tam potrebe po infrastrukturi še vedno zelo velike, po drugi je bila poraba manjših sredstev bolj smotrna. Tako je krajevna skupnost Ig še leta 1989, kot lahko preberemo v občinskem glasilu, s krajevnim samoprисpevkom zbrala 30 odstotkov denarja za obnovo lokalne ceste. Predsednik skupščine krajevne skupnosti je ob tem poudaril pomen krajevnega samoprисpevka, s pomočjo katerega je bil sprejet načrt za asfaltiranje in ureditev vseh cest v krajevni skupnosti. Še vedno so računali tudi na prostovoljno delo krajanov.¹⁵³

Zaključek

Samoprисpevek, ki se je na proučevanem območju po koncu druge svetovne vojne razvijal iz potreb nerazvitega podeželja, je v sedemdesetih letih postal eden od pomembnih finančnih virov za gradnjo javne infrastrukture ljubljanskih občin. Občine so ta potencial prepoznale najkasneje v začetku šestdesetih let. Državna oblast ga je kasneje razumela kot eno od oblik uresničevanja samoupravljanja in je z njim

150 Gl. npr. SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 21, a. e. 46, Zapisnik 36. seje občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti, 30. 3. 1972, razprava k Obravnavi in sprejemu predloga odloka o proračunu občine Ljubljana Vič Rudnik za leto 1972, 27, 28. M. Skubic, »Pijava Gorica tako in drugače,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 24. 11. 1975, 4. Milovan Dimitrić, »Ižanci delajo in uspevajo,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 14. 6. 1976, 4. »Ne vedno v zadnjem planu,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 15. 11. 1976, Priloga Program samoprисpevka II v Ljubljani, III. Milovan Dimitrić, »Krajevna skupnost udarnikov,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 6. 12. 1977, 5.

151 Stane Jesenovec, »Krajani gospodarno, samoprисpevek ...,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 23. 2. 1982, 12. Stane Jesenovec, »Ne stokaj ... za delo primi,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 23. 11. 1982, 6. Darja Erhatic, »Kanalizacija, vodovod in še kaj,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 11. 5. 1982, 5. Janja Domitrovič, »Ali – samoprисpevek po ižansko?,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 22. 12. 1987, 11.

152 »V Velikih Laščah niso izglasovali samoprисpevka,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 27. 9. 1988, 5.

153 B. Vrhovce, »Odpri ceste Ig–Iška loka,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 20. 6. 1989, 4. Vrhovce, »Na Igu so praznovali,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič - Rudnik*, 20. 6. 1989, 4.

institucionalizirala solidarnost. Široko uveljavitev mehanizma samoprispevka je povzročilo več dejavnikov, pri čemer bi poudarila željo po modernizaciji in pomanjkanje proračunskih sredstev, ki je z leti naraščalo.

Sredstva iz samoprispevkov so omogočila hitrejšo gradnjo infrastrukture, sprva zlasti na podeželju, od sedemdesetih let pa tudi v Ljubljani. Sredi osemdesetih let je mehanizem zaradi rastoče gospodarske krize in nenehnih težav pri izvajanju projektov iz sredstev samoprispevka naletel na meje solidarnosti. Kljub temu je na slabše razvitem podeželju vztrajal vse do konca socializma, čeprav so imeli ljudje tudi tam čedalje manj zaupanja vanj. Vendar pa je bila na podeželju participacija prebivalcev vse od povojnega obdobja nujna za uspešen razvoj infrastrukture.¹⁵⁴ Krajevne skupnosti so pogosto le tako lahko zbrale dovolj sredstev za obnovo cest, komunalne infrastrukture in izvedbo drugih manjših projektov. Sicer pa so imele krajevne skupnosti, ki so lahko sodelovale pri pripravi predlogov za gradnjo infrastrukture, malo vpliva na odločitve o delitvi proračunskih sredstev na občinski ravni.¹⁵⁵

Kljub neuspehu četrtega samoprispevka se oblasti, kot kažejo posamezni prispevki, vse do konca osemdesetih let niso dokončno odpovedale ideji takšnega zbiranja sredstev.¹⁵⁶ *Zakon o samoprispevku* je Ustavno sodišče Republike Slovenije v celoti razveljavilo šele ob koncu leta 1999. Odločilo je, da zakon, ki je urejal samoprispevek v času socializma in se je do takrat še vedno uporabljal kot veljaven predpis, ni usklajen z ustavo Republike Slovenije. Neusklajenost z ustavo je postala očitna zlasti z uvedbo nove lokalne samouprave.¹⁵⁷ *Nov Zakon o samoprispevku (ZSam-1)* je bil sprejet leta 2001.¹⁵⁸

Viri in literatura

Arhivski viri

- SI AS – Arhiv Republike Slovenije:
 - SI AS 1267 – Republiški upravni organi in zavodi za izvrševanje kazenskih sankcij v Sloveniji, 1945–1984.
- SI ZAL LJU – Zgodovinski arhiv Ljubljana:
 - SI ZAL LJU/0031– Okrajni ljudski odbor Ljubljana – okolica, 1945–1958.
 - SI ZAL LJU/0078 – Občinski ljudski odbor Ljubljana Rudnik, 1955–1961.
 - SI ZAL LJU/0080 – Skupščina občine Ljubljana Vič – Rudnik, 1955–1994.
 - SI ZAL LJU/0694 – Občinski komite Zveze komunistov Slovenije Ljubljana Rudnik, 1955–1961.

154 Prim. s Kladnik, »Local Self-Governance,« 104. Duda, *Socializem na kučnom pragu*, 134.

155 Gl. npr. SI ZAL LJU/0080/1, t. e. 35, a. e. 75, Zapisnik 20. seje zbora krajevnih skupnosti skupščine občine Ljubljana Vič – Rudnik, 23. 1. 1980, Obravnava in sprejem osnutka programa dela skupščine občine in njenih zborov za leto 1980, 15–17.

156 »Prostorska problematika osnovnih šol kliče po samoprispevku,« *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič – Rudnik*, 20. 12. 1988, 4.

157 »Razveljavitev zakona o samoprispevku,« *Vsebinska Uradnega lista*, <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/1999-01-4702?sop=1999-01-4702>, pridobljeno 20. 12. 2023.

158 »Zakon o samoprispevku (ZSam-1),« *Vsebinska Uradnega lista*, <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2001-01-4449?sop=2001-01-4449>, pridobljeno 20. 12. 2023.

Časopisi

- *Delo*, 1969–1982.
- *Dogovori, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana – Center*, 1974–1986.
- *Javna tribuna, Glasilo SZDL občine Ljubljana – Šiška*, 1967–1981.
- *Naša komuna, Glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič – Rudnik* [prej *Glasilo občinskega odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva Vič – Rudnik*], 1961–1989.
- *Naša skupnost, Glasilo SZDL Ljubljana Moste – Polje*, 1968–1980.
- *Skupščina mesta Ljubljane, delegatsko gradivo*, 1990.

Literatura

- Cigale, Marija. »Samoprispevek.« V: *Enciklopedija Slovenije*, 10. zv., 378. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996.
- Čepič, Zdenko in Jože Prinčič. »Ustava 1974, Preureditev jugoslovanske federacije, delegatski sistem in dogovorna ekonomija.« V: Fischer, Jasna et al. (ur.). *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije, 1848–1992, 1094–1104*. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005.
- Duda, Igor. *Socijalizam na kućnom pragu, mjesna zajednica i svakodnevnica društvenog samoupravljanja u Jugoslaviji*. Zagreb in Pula: Srednja Europa in Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2023.
- Gabrič, Aleš. *Šolska reforma 1953–1963*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.
- Gašparič, Jure. »Slovensko dožemanje druge Jugoslavije.« V: Čepič, Zdenko (ur.). *Slovenija v Jugoslaviji*. 87–104. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015.
- Gestrin, Ferdo. *Svet pod Krimom, Druga, prenovljena izdaja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.
- Grafenauer, Božo. *Lokalna samouprava na Slovenskem, Teritorialno-organizacijske strukture*. Maribor: Pravna fakulteta Univerze v Mariboru, 2000.
- Kladnik, Ana. »Local Self-Governance, Voluntary Practices, and the *Sinnwelt* of Socialist Velenje.« V: Donert, Celia, Ana Kladnik in Martin Sabrow (ur.). *Making Sense of Dictatorship, Domination and Everyday Life in East Central Europe after 1945*, 83–109. Budapest, Vienna in New York: Central European University Press, 2022.
- Kopač, Janez. »Državna ureditev in upravno-teritorialni razvoj v Sloveniji (1945–1963).« *Arhivi* 23, št. 2 (2000): 83–106.
- *Ljubljana, Podobe iz njene zgodovine*. Ljubljana: Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, 1962.
- Mlinar, Branko. *Slovenija 1945–1957*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za statistiko, 1975.
- Petelin, David. »Družbena podoba Ljubljane v letih 1945–1965.« *Kronika* 65, št. 2 (2017): 205–20.
- Piškurić, Jelka. »Bili nekoč so lepi časi: vsakdanjik v Ljubljani in okolici v času socializma. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, Študijski center za narodno spravo, 2019.
- Piškurić, Jelka. »Hiše, vrtci, šole, ceste: gradnja hiš v Občini Ljubljana Vič – Rudnik.« *Kronika* 65, št. 1 (2017): 95–108.
- Piškurić, Jelka. »Od stare do nove šole na Igu.« *Kronika* 66, št. 2 (2017): 289–302.
- Piškurić, Jelka. »'Sistem socialistične demokracije in razvoja socialističnega gospodarstva stremi za tem, da se formirajo gospodarsko močne občine' ali kako je nastala Občina Ljubljana Vič – Rudnik.« *Dileme, razprave o vprašanih sodobne slovenske zgodovine* 4, št. 1-2 (2020): 155–75.
- Rangus, Marjetka. *Parlamentarne prakse socialistične Jugoslavije, V iskanju ravnotežja med skupščinskim sistemom in parlamentarizmom*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2016.
- Režek, Mateja. »Politični zastoj.« V: Fischer, Jasna et al. (ur.). *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije, 1848–1992*, 956–61. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2005.
- Zajc, Marko. »Delavsko samoupravljanje med ljudmi.« V: Županek, Bernarda (ur.). *Nova doba prihaja, industrija – delo – kapital*, 130–45. Ljubljana: Mestni muzej, 2016.

Spletni viri

- Glasilo Uradni list RS. »Razveljavitev zakona o samoprispevku.« <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/1999-01-4702?sop=1999-01-4702>. Pridobljeno 20. 12. 2023.
- Glasilo Uradni list RS. »Zakon o samoprispevku (ZSam-1).« <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2001-01-4449?sop=2001-01-4449>. Pridobljeno 20. 12. 2023.

Tiskani viri

- *Dogovor o temeljih družbenega plana Občine Ljubljana Vič - Rudnik za obdobje 1981–1985, Družbeni plan Občine Ljubljana Vič - Rudnik za obdobje 1981–1985*. Ljubljana: Skupščina Občine Ljubljana Vič – Rudnik, 1981.
- *Sejni zapiski Skupščine Socialistične republike Slovenije, Seje od 1. I. 1973 do 15. II. 1973*. Ljubljana: Skupščina SR Slovenije, 1974.
- *Statistični letopis Ljubljane '79, pet ljubljanskih občin*. Ljubljana: Zavod za družbeni razvoj Ljubljane, TOZD Družbeno planiranje, 1979.
- Škrbec, Tatjana. *Družbeni proizvod in narodni dohodek v SR Sloveniji 1988*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko, 1990.
- *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, 1947.
- *Uradni list Socialistične republike Slovenije*, 1964, 1969, 1971, 1973, 1983, 1985.

Jelka Piškurić

“DINAR BY DINAR – A NEW KINDERGARTEN”. THE ROLE OF THE SELF-IMPOSED CONTRIBUTION MECHANISM IN THE PROCESS OF SOCIALIST MODERNISATION

SUMMARY

The article uses the example of the municipality of Ljubljana Vič - Rudnik to illustrate the development of the self-imposed contribution mechanism and its role in the process of socialist modernisation. Self-imposed contributions as time-limited and earmarked levies to address common local needs, most often the construction of infrastructure, were first regulated by a special decree as early as the 1940s. Later, they were governed by tax regulations, while in 1973, a specific act on self-imposed contributions was adopted.

In the post-war period, self-imposed contributions were implemented as a distinct mechanism for underdeveloped (in this case rural) communities, where municipal budgets for infrastructure development were scarce while the needs were significant. Initially, they were intended for smaller projects like the repair or construction of utility and water supply infrastructure and local roads. Significant changes in the implementation of the self-imposed contribution mechanism took place in the 1960s when

the foundations for more comprehensive self-imposed contributions were established. At that time, the Ljubljana municipality recognised the significant financial contribution of the rural population and realised that such co-financing of infrastructure projects should also be more effectively exploited in the urban area.

During the 1970s, self-imposed contributions became one of the most crucial financial sources for public infrastructure development – from kindergartens and schools to health centres and retirement homes. Due to the economic crisis, municipalities struggled with considerable budget shortfalls. This was the time of substantial self-imposed contributions common to all five municipalities of Ljubljana. Time and again, the authorities would appeal to people's feelings, especially where children's needs were at stake. However, the referendum results were always more favourable in those local communities that had not yet built or renovated their kindergartens, schools, or other social facilities.

Despite the introduction of various self-imposed contributions at the multi-municipal level in the 1970s, smaller, local self-imposed contributions persisted. In fact, most of them were adopted at the level of local communities. This was how roads were paved and how waterworks, fire stations, houses of culture, and community centres were built in the countryside.

At the level of the five municipalities of Ljubljana, self-imposed contributions continued to play a role in infrastructure development until the mid-1980s, when their significance was halted by the growing economic crisis and the continuing difficulties in the construction of projects supported by the self-imposed contribution funds. In the rural areas, the decline of the former role of self-imposed contributions was slower, and they persisted until the end of the 1980s, although the local people's trust in this mechanism was also gradually declining.